

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΠΕΡΙ ΚΑΛΟΥ ΚΑΙ ΥΨΗΛΟΥ

Ἡ περὶ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ ἐπιστήμη μέρος οὖσα τῆς φιλοσοφίας, εἶνε ἐπιστήμη νεωτέραι αὕτη καλεῖται ὑπὸ τῶν μορφωτῶν αὐτῆς Αἰσθητική, ὑπ' ἄλλων δὲ νῦν Καλλιλογία ἢ Καλλιλογική, νουμένου τοῦ ὄρου κατ' εὐρυτέραν σημασίαν περιλαμβάνουσας καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑψηλοῦ. Οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς καὶ φιλόσοφοι δὲν ἐπραγματεύθησαν τὸ τὸ καλὸν καὶ ὑψηλὸν συστηματικῶς ἐν εἴδει ἐπιστήμης, εἰ καὶ εἶχον τὰς ἐννοίας αὐτῶν, ἅς καὶ πᾶς ἄνθρωπος φυσικῶς ἔχει. μόνος δὲ ὁ Πλάτων ἐπραγματεύθη περὶ καλοῦ ἐν τῷ διαλόγῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ « Ἰππίας μείζων », ἐν ᾧ πειρᾶται διαλεκτικῶς νὰ ἐξαγάγῃ τὸν ὀρισμὸν τοῦ καλοῦ, καὶ ἀλλαγῆ δὲ τῶν διαλόγων ἐν παρόδῳ περὶ καλοῦ λέγει· περὶ δὲ ὑψηλοῦ οὐδεὶς συνέγραψεν. ὁ Λογγῖνος συγγράψας τὸ περὶ ὕψους λόγου, πραγματεύεται ἐν αὐτῷ τὸ ὑψηλὸν οὐχὶ καθ' ἑαυτὸ φιλοσοφικῶς ἀλλὰ τὸ ὑψηλὸν ἐν τῷ λόγῳ· πρῶτος ὁ γερμανὸς Ἀλέξανδρος Baumgarten τῷ 1750. ἔπειτα παρέσχεν ἔννοιαν τῆς τοιαύτης ἐπιστήμης, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἄλλοι αὐτὴν ἐτελειοποίησαν, ἀφ' οὗ ὁ μέγας ἀναμορφωτὴς τῆς φιλοσοφίας Κάντιος ἐποίησατο πρωτοτύπους ἐπιστάσεις περὶ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ, πέραν τῶν ὁποίων οὐδεὶς τῶν νεωτέρων προέβη.

Γινώσκων δ' ἐγὼ ὅτι παρ' ἡμῖν πλὴν τῆς Αἰσθηματικῆς τοῦ ἡμετέρου Κούμα τῆς ἐν τῷ ἑαυτοῦ συντάγματι τῆς φιλοσοφίας τῷ κατὰ τὸν Κρύγιον συνταχθέντι περιλαμβανομένης, ἐξ ἧς ἠρύσθησαν πολλά, δὲν ἐγράφησαν ἄλλα περὶ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ, εἴτε ὡς ἴδιαι πραγματεῖαι, εἴτε ὡς μεταφράσεις ἄξιας λόγου, καὶ ὅτι ἡ ἀνάγνωσις ἔλκεται διαφέρειν ἐκ τοιούτων περὶ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ πραγματειῶν, ὡρμήθη νὰ γράψω τὴν παρούσαν περὶ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ βραχεῖαν διατριβὴν, ἐλπίζων ἅμα, ὅτι ἐξ αὐτῆς ἔξουσι τὸ ἐνδόσιμον οἱ σοφοὶ ἡμῶν λόγιοι νὰ γράψωσι περὶ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ πλείονα καὶ σοφώτερα, ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι διδαχθῶμεν τὰ βελτίω.

Ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ γίνεται λόγος πρῶτον μὲν περὶ τῆς φύσεως τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ, ἔπειτα δὲ ἐφεξῆς περὶ τῆς αἰσθηματικῆς ἢ καλλιλογικῆς κρίσεως.

Πάντες γινώσκομεν ἐκ πείρας, ὅτι πράγματά τινα ἡμῖν ἀρέσκουσιν· ἡ δὲ εὐαρέστησις αὕτη μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἐκάστου συνειδήσεως· δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅστις δὲν αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ τὴν εὐαρέστησιν ταύτην· διότι, εἰ καὶ δὲν ἀρέσκει τι τὸ αὐτὸ πᾶσι διὰ τὰς τοῦ ὑποκειμένου περιστάσεις, ἐξ ὧν ἐξήρτηται μέγα τῆς εὐαρεστήσεως μέρος, καὶ διότι ἐλλείπουσι παντάπασι τὰ πρὸς ἀντίληψιν τῆς εὐαρεστήσεως ἀπαιτούμενα, ὡς συμβαίνει τοῖς τυφλοῖς καὶ κωφοῖς ἢ μωροῖς· ὁμως πᾶς ἄρτιος καὶ ὑγιῆς ἄνθρωπος, ἔχων ὅπωςδήποτε ἡσκημένας τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἀρέσκεται εἰς ἀντικείμενα ἅτινα κινουῦσι τὴν ψυχὴν ἡπιώτατα. μορφαί, καὶ εἰκόνες, καὶ ἤχοι, διεγείρουσιν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἡδονὴν τινα εὐγενεστέραν καὶ ὑψηλοτέραν τῶν παχυλῶν καὶ σαρκικῶν ἡδονῶν. ὅτι δὲ εἶνε φυσικὴ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ αἰσθηματικὴ αὕτη εὐαρέστησις, βλέπομεν τοῦτο ἐν τοῖς παιδίοις, ἅτινα ἀγαπῶσι καθ' ὑπερβολὴν τὰ παίγνια. Βλέπομεν αὐτὸ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις πεπαιδευμένοις τε καὶ ἀπαιδεύτοις, ὅτι εἶνε φιλοθέαμονες· ὁ ἀπαιδευτος λαὸς συνωστίζεται εἰς τὰ θεάματα, εἴτε θηριομαχίαι ἤθελον εἶνε ταῦτα, εἴτε πάλῃ ἀλεκτρούων, εἴτε ἄλλο εὐτελέστερον θέαμα. πάντες ἀγαπῶσι τὰ ἄσματα, πάντες εὐφραίνονται ὑπὸ τῶν καλῶν πραγμάτων. ἕκαστος ἀναλόγως τῆς τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀσκήσεως· παντὶ ἄρα ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχει δύναμις, δι' ἧς αἰσθάνεται ὑπὸ τῶν ἐκτὸς εὐαρέστησιν· ἡ εὐαρέστησις αὕτη ἄλλως μὲν ἐνεργεῖ, ὅταν ἐκπηγάζη ἐκ τῆς ποιότητος, τοῦ πράγματος, ἄλλως δὲ ὅταν ἐκ τῆς ποσότητος· οἷον εἰάν εὐρεθῶμεν ἐν πεδιχίδι, δι' ἀνθέων καὶ πρασιῶν πεποικιλμένη, καὶ ὑπὸ ἐλικοειδῶς ρεόντων διαυγεστάτου ὕδατος ρεῖθρων διαρροεμένη, θὰ αἰσθανθῶμεν, ὅτι διετέθημεν κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον, ἢ εἰάν εὐρεθῶμεν ὑπὸ τοὺς πρόποδας ὄρους, οὔτινος αἰ κορυφαί φαίνονται ὅτι ἐφάπτονται τοῦ οὐρανοῦ, Ἐκεῖ μὲν θὰ ἐκφωνήσωμεν· ὦ τί καλόν! ἐνταῦθα δέ, ὦ τί ὑψηλόν! Ἐάν δυνηθῶμεν νὰ ἐκπέμψωμεν φωνήν, καὶ δὲν διαλυθῇ ἡ αἰσθησις ἡμῶν εἰς ἄφωνον ἔκστασιν· ἡ ιδιότης τοῦ πρώτου ὀνομάζεται κάλλος, τὸ δὲ πρᾶγμα καλόν· ἡ δὲ τοῦ δευτέρου ὕψος, καὶ αὐτὸ ὑψηλόν· τὸ ἀντίθετον τοῦ καλοῦ εἶνε τὸ αἰσχρὸν (ἄσχημον), τὸ δὲ ἀντίθετον τοῦ ὑψηλοῦ τὸ ταπεινόν.

Μετὰ τὰ ῥηθέντα γενικῶς περὶ τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ, μεταβαίνομεν ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως καὶ οὐσίας αὐτῶν· καὶ πρῶτον θεωρήσωμεν τὸ καλὸν κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ οὐσίαν.

Πᾶν ἀντικείμενον φιλοσοφικῆς ἐρεύνης διευκρινεῖται, καὶ κατανοεῖται, εἴαν θεωρῆται καὶ ἐξετάζηται κατ' ἀναφορὰν πρὸς ἄλλα συγγενῆ καὶ ὅμοια αὐτῷ ἀντικείμενα, ἢ πρὸς τὰς δόξας, ἃς ἐδόξασαν, καὶ δοξάζουσι περὶ αὐτοῦ οἱ φιλοσοφοῦντες· οὕτω δὲ καὶ τὸ καλὸν διευκρινεῖται, καὶ κατανοεῖται, εἴαν ἔχον τι κοινὸν πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα ἐξετασθῆ πρὸς αὐτά, καὶ θεωρηθῆ κατὰ τὰς διαφόρους περὶ αὐτοῦ φιλοσοφικὰς δοξασίας.

Ἡ σχολὴ τοῦ πραγματισμοῦ ἢ ἐμπειρισμοῦ, ἀρχαίου καὶ νεωτέρου, δοξάζει, ὅτι τὸ καλὸν εἶνε ιδιότης τῶν διὰ τῆς αἰσθήσεως ἀντιληπτῶν ἀντικειμένων ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι αὐτῶν ιδιότητες· σχηματίζεται δὲ ἡ ἔννοια αὐτοῦ δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ὥσπερ καὶ πᾶσα ἔννοια, ἀφ' οὗ αὐτὸ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐντυπωθῆ ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἀναλυθῆ ἐν τῇ διανοίᾳ.

Κατὰ δὲ τὸν ἀρχαῖον ἰδανισμόν τὸ καλὸν εἶνε ἰδέα, ὥσπερ αἱ ἰδέαι τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πᾶσα ἄλλη.

Αἱ ἰδέαι θεωροῦνται διττῶς καθ' ὑποκειμενικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν σχέσιν· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀντικειμενικὴν αὐτῶν σχέσιν εἶνε ἀρχέτυπα καὶ αἰδία ὄντα, τὰ δὲ αἰσθητὰ ὄντα καὶ φαινόμενα σκιαγραφία καὶ ἀπεικασματα τῶν ιδεῶν, πλασθέντα κατ' αὐτὰς καὶ μετασχόντα αὐτῶν· κατὰ δὲ τὴν ὑποκειμενικὴν σχέσιν αἱ ἰδέαι εἶνε σύμφυτοι τῷ ἀνθρώπῳ ἔννοιαι καὶ κανόνες, καθ' οὓς ὀρίζονται τὰ αἰσθητά.

Σημειούσθω δὲ ἐν παρόδῳ, ὅτι νῦν λέγομεν κοινῶς ἄνευ διαφορᾶς καὶ διακρίσεως ποτὲ μὲν ἔννοιαν ποτὲ δὲ ἰδέαν, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ νοοῦντες, ἐν ᾧ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ γλώσσῃ διακρίνεται ἡ ἰδέα τῆς ἐννοίας σημαίνουσα τὴν ἔννοιαν τοῦ τελείου κατὰ πάσας τὰς μορφὰς καὶ ιδιότητας τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ ἔννοια ἐκλαμβάνεται γενικώτερον δηλοῦσα πᾶν ἐν τῷ νῷ περιεχόμενον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ ιδεῶν ἔπεται, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ εἶνε ἀρχέτυπον, πρὸς ὃ ἀντιπαραβάλλεται καὶ ρυθμίζεται πᾶν μερικὸν καὶ αἰσθητὸν καλόν, ὡς ὃν ἀπαύγασμα αὐτῆς, εἴτε ἐκ φύσεως εἴτε ἐκ τέχνης παραγόμενον, ἀλλ' οὐδέποτε ἀφικνεῖται πρὸς τὴν τελειότητα τῆς ἰδέας. Ὁ νεώτατος ἰδανισμὸς τοῦ Ἐγέλου συμφωνῶν πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἰδανισμόν κατὰ τὴν ἰδεατικὴν βάσιν, σχεδὸν οὐδὲν πλέον ἢ ἕτερον τοῦ ἀρχαίου ἰδανισμοῦ περὶ καλοῦ διδάσκει.

Πολλὴν ἀοριστίαν ἔχει ἡ ἔννοια τοῦ κοινῶς παρ' ἡμῖν λεγομένου ἰδα-

νικοῦ κάλλους ἐν τε λογίοις καὶ τοῖς ὀπωσδήποτε ἀνεπτυγμένοις. Λέγομεν καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν ἰδίαις ἀναστροφαῖς καὶ συζητήσεσι τὸ ἰδανικὸν κάλλος καὶ τὸ ἰδανικὸν κάλλος, οὐδὲν ὀρθὸν καὶ σαφὲς περὶ καλοῦ νοοῦντες. Ἴδου δὲ τί λέγει περὶ τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ αἰσθηματικώτατος καὶ θεωρητικώτατος τῶν ἀρχαίων Πλάτων ἐν τῷ συμποσίῳ (σ. 210, 211, 212), διὰ τοῦ στόματος τοῦ Σωκράτους διηγουμένου μεταξὺ τῶν συνδαιτυμόνων τοὺς λόγους τῆς Διοτίμας· «ὅς γὰρ ἂν μέχρι ἐνταῦθα πρὸς τὰ ἐρωτικὰ παιδαγωγηθῆ θεώμενος ἐφεξῆς τε καὶ ὀρθῶς τὰ καλά, ἐξαίφνης κατόψεται τι θαυμαστὸν τὴν φύσιν καλὸν, πρῶτον μὲν αἰεὶ ὄν, καὶ οὔτε γιγνόμενον οὔτε ἀπολλύμενον, οὔτε ἀξανάμενον οὔτε φθίνον, ἔπειτα οὐ τῆ μὲν καλὸν τῆ δ' αἰσχρόν· οὐδ' αὖ φαντασθήσεται αὐτῷ τὸ καλὸν οἷον πρόσωπόν τε καὶ χεῖρες, ἀλλ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μεθ' ἑαυτοῦ μονοειδὲς ὄν, τὰ δ' ἄλλα πάντα καλά ἐκείνου μετέχοντα τρόπον τινὰ τοιοῦτον, οἷον γιγνομένων τε τῶν ἄλλων καὶ ἀπολλυμένων μηδὲν ἐκεῖνο μήτε τι πλεόν μήτε ἔλαττον γίγνεσθαι, μηδὲ πάσχειν μηδέν. Ὅταν δὲ τις ἀπὸ τῶν δε ἐπανιῶν ἐκεῖνο τὸ καλὸν ἀρχηται καθορᾶν, σχεδόν τι ἂν ἀπτοιτο τοῦ τέλους. Ἐνταῦθα τοῦ βίου, ὦ φίλε Σώκρατες, εἶπερ που ἄλλοθι, βιωτὸν ἀνθρώπῳ θεωμένῳ αὐτὸ τὸ καλόν· τί δῆτα οἰόμεθα, ἔφη, εἰ τῷ γένοιτο αὐτὸ τὸ καλὸν ἰδεῖν εἰλικρινές, καθαρὸν, ἄμικτον, ἀλλὰ μὴ ἀνάπλεων σαρκῶν τε ἀνθρωπίνων καὶ χρωμάτων, ἀλλ' αὐτὸ τὸ θεῖον καλὸν δύναιτο μονοειδὲς κατιδεῖν; ἄρ' οἶει, ἔφη, φαῦλον βίον γίγνεσθαι ἐκεῖσε βλέποντος ἀνθρώπου καὶ ἐκεῖνο ᾧ δεῖ θεωμένου καὶ ζυνόντος αὐτῷ; ἢ οὐκ ἐνθυμεῖ, ἔφη, ὅτι ἐνταῦθα αὐτῷ μοναχοῦ γενήσεται, ὁρῶντι ᾧ ὁρατὸν τὸ καλόν, τίκτειν οὐκ εἰδῶλα ἀρετῆς, ἅτε οὐκ εἰδῶλου ἐφαπτομένῳ, ἀλλ' ἀληθῆ, ἅτε τοῦ ἀληθοῦς ἐφαπτομένῳ· τεκόντι δὲ ἀρετὴν ἀληθῆ καὶ θρεψαμένῳ ὑπάρχει θεοφιλεῖ γενέσθαι, καὶ εἶπερ τῷ ἄλλῳ ἀνθρώπων ἀθανάτῳ καὶ ἐκείνῳ; »

Πᾶς τις κατανοεῖ ὅτι ὁ Πλάτων ἐνταῦθα λέγει περὶ τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ, τοῦ καθαρῶ, τοῦ ἀφθάρτου, τοῦ αἰωνίου, ὅπερ τυγχάνει θεῖον. Ἐὰν δὲ ἐμβατεύσωμεν εἰς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τοῦ διαλόγου, καὶ ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ, συνάγομεν, ὅτι ὁ Πλάτων θέλει νὰ ἐκλάβῃ τὸ καλὸν ὡς μορφήν καὶ σύμβολον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς· αἱ τρεῖς αὐταὶ ιδέαι τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ καλοῦ, στενωῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος συνδέονται, καθὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῷ Φιλήβῳ (σ. 65), καὶ

τῷ Ἐκτῷ τῆς Πολιτείας (σ. 508. 509) καταφαίνεται, ἐννοοῦντος ἴσως δι' αὐτῶν τῶν ιδεῶν τὴν οὐσίαν τοῦ θείου· πρὸς οὗ τὴν γνῶσιν ὁ φιλοσοφῶν ὀφείλει νὰ τείνη διὰ τοῦ πρὸς τὸ θεῖον κάλλος ἔρωτος, ἤτοι διὰ τοῦ ἔρωτος τῆς φιλοσοφίας, μανθάνων τὰ ἀληθῆ καὶ πράττων τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀρεστά, ἵνα γείνη θεοφιλῆς καὶ ἀθάνατος.

Ὁ πραγματισμὸς, ὃν ὁ κοινὸς νοῦς καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πρακτικοὶ ὄντες ἐννοοῦσι, καὶ ληληθότως, εἰ καὶ μὴ φιλοσοφοῦσιν, ἀσπάζονται, ἀκόλουθος ὢν πρὸς ἑαυτόν, καὶ μὴ ἀποδεχόμενος συμφύτους τῷ ἀνθρώπῳ ιδέας, ἀποβάλλει τὸ ἰδανικὸν καλὸν καθ' ἣν σημασίαν ἀνωτέρω ἐρρήθη· πλὴν ἀλλ' ὅμως ζητήσωμεν, ἂν ὑπάρχει ὁδὸς ἄγουσα ἐπ' ἄλλην ἐκδοχὴν τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ συμβιβασομένην πρὸς πᾶσαν δοξασίαν καὶ κρίσιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ φύσις κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς μορφὰς καὶ τάξεις τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων δεικνύει κατὰ βαθμὸν διάφορα εἶδη καλοῦ ἀπὸ τῶν ἀψύχων μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, οὗτινος ἡ μορφή παρίστησι τὸ τελειότερον ἐπὶ τῆς γῆς κάλλος. Ἐκάστη τοίνυν τάξις παρέχει καὶ ἴδιον εἶδος καλοῦ, ἕκαστον δὲ ἄτομον τάξεώς τινος δὲν ἔχει τὸ κάλλος ταῦτὸ ἢ ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ἀτόμων, οὐδὲ πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ συνιστῶντα τέλειον κάλλος, ἀλλ' ὁ μὲν ἔχει τινὰ ἢ πλείονα τοιαῦτα χαρακτηριστικά, ὁ δ' ἀμοιρεῖ αὐτῶν. Ἡ δημιουργικὴ φαντασία διὰ τῆς ἀφαιρετικῆς αὐτῆς ἐνεργείας συλλέγει ἐκ δαφόρων ἀτόμων πάντα τὰ ἐξαιρέτα χαρακτηριστικὰ τοῦ καλοῦ, συντίθησιν αὐτά, καὶ οὕτω τεχνουργεῖ τὰ ἰνδάλματα ἐκεῖνα, δι' ὧν ἐξεικονίζεται τὸ τέλειον κάλλος, ὅπερ καὶ ἡ τέχνη σπουδάζει νὰ παραστήσῃ ἐξωτερικῶς δι' ἐπιτηδεΐας ὕλης γίνεται δὲ φανερόν, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἰνδάλματα συνιστῶσιν ἰδανικὸν καλὸν ὡς προϊόντα τῆς φαντασίας, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ ὠρισμένῃ μορφῇ τῆς φύσεως ὑπάρχοντα· ἡ φαντασία πλάττουσα τοιαῦτα ἰνδάλματα δὲν δημιουργεῖ νέα χαρακτηριστικὰ καλοῦ, ὥστε νὰ παράγῃ ἐξ ὀλοκλήρου νέον τι, ἀλλ' εἶνε προσδεδεμένη πρὸς τοὺς ὑπάρχουσι, μόνον δὲ ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως αὐτῶν εἶνε ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς φύσεως. Πρέπει δὲ νὰ νοηθῇ ὀρθῶς καὶ ἡ περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν τοῦ καλοῦ χαρακτήρων ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τῆς φαντασίας· ἡ τὸ καλὸν ἀναπριστῶσα φαντασία δὲν ἐδόθη ἵνα πλάττῃ τερατώδεις μορφάς, φαίνεται δὲ μᾶλλον ὅτι προώρι-

σται, ἵνα συμπληροῖ τὸ τῆς φύσεως ἑλλιπὲς καλόν, ἀκολουθοῦσα σχέδιον τοῦ νοῦ.

Τὸ ἰδανικὸν καλὸν καθ' ἣν σημασίαν νῦν δὴ λέγεται, εἶνε καταληπτὸν καὶ προσιτὸν πάσῃ διανοίᾳ, ὡς ἕκαστος περὶ τούτου πληροφορεῖται ἐξ ἰδίας σκέψεως καὶ παρατηρήσεως, ἵνα παραλίπωμεν τὸ ἰδανικὸν κατὰ τὰς προϋποθέσεις τοῦ Πλάτωνος ἐκλαμβάνομενον, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴρηται.

Τινὲς δὲ τὸ ἰδανικὸν καλὸν κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐκδοχὴν λαμβανόμενον, ἀθετοῦσι καὶ ἀποβάλλουσι λέγοντες, ὅτι τοιοῦτοτρόπως συνίσταται εἰς ἑλεῖνῃν καὶ ἀθλίαν σύνθεσιν τῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν ὑπὸ τῆς φαντασίας συλλεγομένων χαρακτήρων, καὶ δὲν ἔχει ἀξίαν ἰδανικοῦ, ὑπάρχει δ' ἐν τῇ ψυχῇ ταμεῖον τελείου καὶ ἀπολύτου καλοῦ, ὅπερ ἡ φαντασία ἐκεῖθεν ἀντλοῦσα καὶ προχειριζομένη σπουδάζει νὰ ἀποτυπώσῃ, ἡ δὲ τέχνη νὰ παραστήσῃ ἐξωτερικῶς, ἀλλ' οὐδέποτε κατορθοῖ νὰ ἐξεικονίσῃ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν· τυγχάνει ἄρα τὸ ἰδανικὸν καλὸν ἄπειρον καὶ ἀνέκφραστον, διὰ τούτων δέ, ὡς βλέπει τις, περὶ τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ ἐπανερχόμεθα ἐπὶ τὰ πρότερα, καὶ οὐδὲν πλέον ποιούμεν.

Μέχρι τοῦδε ἐθεωρήθη τὸ καλὸν ἀντικειμενικῶς, ἢ ὡς πραγματικὴ ἰδιότης τῶν κατ' αἰσθησιν ἀντιληπτῶν ἀντικειμένων, ἢ ὡς ἰδέα κατ' ἀναφορὰν αὐτῆς, πρὸς τὰ μετέχοντα τοῦ καλοῦ αἰσθητά, κατὰ τὰς δύο μεγάλας φιλοσοφικὰς σχολὰς, τὸν πραγματισμὸν ἢ ἐμπειρισμὸν, καὶ τὸν ἰδανισμὸν, οἵτινες ἀπ' αἰῶνων διαιροῦσι τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα· νῦν δὲ μεταβαίνομεν ἐπὶ νέαν τινὰ τοῦ καλοῦ φάσιν, ἀδιόρατον τοῖς πρὸ Καντίου φιλοσοφήσασιν, ἵνα ἐπὶ ταύτης θεωρήσαντες αὐτὸ ἐγγύτερον ὑποκειμενικῶς τε καὶ ἀντικειμενικῶς, εὐρωμεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καθ' ἃς καινοφανεῖς ἀνακαλύψεις περὶ καλοῦ ἐποιήσατο ἐκεῖνος, ἐξ ὧν ἀπορρέει καὶ ἡ νῦν ἐπικρατοῦσα θεωρία περὶ καλλαισθησίας καὶ καλλιλογικῆς κρίσεως.

Ὁ Κάντιος ἐν τῇ Κριτικῇ τῆς διανοίας πραγματεύεται περὶ τῆς φύσεως, καὶ θεωρεῖ αὐτὴν ὑποκειμενικῶς τε καὶ ἀντικειμενικῶς. Ἐξ ὑποκειμένου σκοπιμότης εἶνε, ὅταν παρισταμένου ἡμῖν ἀντικειμένου τινός, αἰσθανώμεθα ἐξ αὐτοῦ εὐαρέστησιν, πρὶν ἢ σχηματίσωμεν περὶ αὐτοῦ τινὰ ἔννοιαν· ἡ εὐαρέστησις ἡμῶν ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει συνίσταται ἐν τῇ ἀρμονικῇ σχέσει τοῦ σχήματος τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις. Λέγεται δὲ ἡ διάνοια κρίνουσα τὴν σκοπιμότητα ταύτην αἰσθητική· ἐξ ἀντικειμένου δὲ σκοπιμότης εἶνε, ὅταν σχηματίσαντες πρό-

τερον ἔννοιαν περί τινος ἀντικειμένου, ἔπειτα κρίνωμεν, ἂν ἀρμόζει πρὸς ταύτην τὴν ἔννοιαν τὸ σχῆμα τοῦ ἀντικειμένου· οἷον ὅταν θέλωμεν νὰ εὐρώμεν ἄνθος καλόν, δὲν ἔχομεν χρεῖαν νὰ σχηματίσωμεν πρότερον περί αὐτοῦ τινὰ ἔννοιαν, διότι ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ εἶνε συναφῆς τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἄνθους· ἀλλ' ὅταν θέλωμεν νὰ εὐρώμεν ἄνθος ἐπιτήδειον πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν, προαπαιτεῖται ἡ ἔννοια αὕτη· ἡ διάνοια ὡς δύναμις τοῦ κρίνειν περί τοῦ ἀντικειμένου τούτου σκοποῦ καλεῖται Τελεολογική· ἡ αἰσθητικὴ διάνοια ὡς ἀντικείμενα, ὧν τὸ σχῆμα εἶνε ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις, εὐρίσκει τὰ τοῦ καλοῦ μετέχοντα πράγματα, ἡ δὲ Τελεολογική ζητεῖ, ἂν ὁ νόμος τοῦ τελικοῦ αἰτίου διέπει τὴν φύσιν καὶ τὰ ὀργανικὰ ὄντα αὐτῆς.

Ὁ Κάντιος ἐν τῇ Ἀναλυτικῇ τῆς Αἰσθητικῆς διανοίας ἀναλύει τὴν κρίσιν τῆς καλαισθητικῆς δυνάμεως, καὶ εὐρίσκει τοὺς χαρακτῆρας τοῦ καλοῦ, οἵτινες ἐκτίθενται ἐν τοῖς ἐπομένοις καθὰ ἀνέπτυξαν, καὶ διεσάφησαν οἱ περί τὴν καλλιλογίαν διατρίβοντες σοφοί.

Τὸ καλὸν ἀρέσκει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ὠφέλιμον ἀρέσκουσιν. Ὅθεν εἰάν τὸ καλὸν διαφέρῃ τῶν ἄλλων εὐαρέστων, ἐπάναγκες καὶ ἡ ἐκ τοῦ καλοῦ εὐαρέστησις νὰ εἶνε διάφορος τῆς ἐκ τῶν ἄλλων εὐαρεστήσεως, πρὸ παντὸς ἄρα χρεῖα εἶνε νὰ εὐρώμεν τὴν διαφορὰν. Κατὰ ποιὸν χαρακτήρ διακριτικὸς τοῦ καλοῦ εἶνε, ὅτι ἀρέσκει ἄνευ ἐπιθυμίας· τούτου τεθέντος, εἰάν ἐξετάσωμεν ἐφεξῆς τὰ ἄλλα εὐάρεστα, ἔξωμεν εὐκρινεστέραν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ. Ἡδὺ εἶνε τὸ ἀναπαῦον τὰς ὀρμὰς καὶ κλίσεις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀνάπαυσις τῶν ὀρμῶν εἶνε ἡδονή, τὸ δὲ ἐναντίον λύπη καὶ ἄλγος. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐννόησῃ ἀντικείμενον ἐπιτήδειον ν' ἀναπαύσῃ τὰς ὀρμὰς αὐτοῦ, τότε διεγείρεται ἐν αὐτῷ ἐπιθυμία πρὸς ἀπόλαυσιν αὐτοῦ· ὠφέλιμον δὲ εἶνε πᾶν ὅτι γίνεται μέσον ἀπολαύσεως τοῦ ἡδέος. κατανοεῖται δὲ ὅτι τὸ καλὸν διαφέρει καὶ τοῦ ἡδέος καὶ τοῦ ὠφελίμου, διότι οὔτε ἐπιθυμίαν διεγείρει πρὸς ἀπόλαυσιν αὐτοῦ, οὔτε μέσον ἀπολαύσεως ἡδέος τινὸς γίνεται. συμβαίνει δ' ἐνίοτε τὸ καλὸν νὰ ἐγείρῃ ἐπιθυμίαν, οἷον καλὴ εἰκὼν δύναται νὰ φανῇ ἡδονικὴ ἀκολάστῳ θεατῇ, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε οὐσιῶδες ἐν τῷ καλῷ· τὸ καλὸν προσφέρεται αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ ἐλεύθερον πάσης ἐκ τῶν αἰσθήσεων προερχομένης ἐπιθυμίας. ὡς δὲ τὸ καλὸν διαφέρει τῶν ἄλλων εὐαρέστων, οὕτω

καὶ ἢ ἐκ τοῦ καλοῦ εὐαρέστησις εἶνε διάφορος τῆς ἐκ τῶν ἄλλων εὐαρεσθήσεως ἐλευθέρα πάσης ἐπιθυμίας.

Πᾶν εὐάρεστον ἀντικείμενον συνεπάγει κέρδοςτι καὶ διαφέρον τῷ ἀρεσκομένῳ, καὶ πᾶσα εὐαρέστησις εἶνε ἐπικερδῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ καλὸν διαφέρει πάντων τῶν ἄλλων εὐαρέστων, πρέπει καὶ τὸ κέρδος αὐτοῦ νὰ εἶνε διάφορον τοῦ κέρδους ἐκείνων· κέρδος ἢ διαφέρον ἐν γένει εἶνε ἢ πρὸς ἡμᾶς σχέσις ἀντικειμένου, ὃ διεγείρει ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν κλίσιν εἰς τὸ νὰ μετάσχη αὐτοῦ καθ' ὅποιον δήποτε τρόπον· τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ὠφέλιμον εἶνε ἐπικερδῆ, εἴαν ἔχωμεν ὀρμὰς καὶ κλίσεις, ἐξ ὧν γενῶνται ἐπιθυμῖαι ζητοῦσαι τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῶν· αὐταὶ δὲ ὑπὸ μὲν τοῦ ἡδέος ἀναπαύονται ἀμέσως, ὑπὸ δὲ τοῦ ὠφελίμου ἐμμέσως.

Εἰς πάντα τὰ εὐάρεστα διακρίνεται ὕλη καὶ εἶδος. Ὅθεν καὶ ἡ εὐαρέστησις καὶ τὸ κέρδος διαιροῦνται εἰς ὕλικὰ καὶ εἰδολογικὰ. Τὸ κέρδος τοῦ ἡδέος εἶνε ὕλικόν, διότι ἐκ τοῦ ἡδέος ἐδέσματος φέρ' εἰπεῖν καὶ τοῦ εὐώδους ἄνθους ἢ ὕλη κινεῖ καὶ τέρπει τὰ αἰσθητήρια. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κέρδος τοῦ ὠφελίμου εἶνε ὕλικόν· οἷον ὁ χρυσὸς εἶνε ἡμῖν ὠφέλιμος καὶ ἐπικερδῆς ἐκ τῆς ὕλης αὐτοῦ, μόνον τὸ κέρδος τοῦ καλοῦ εἶνε εἰδολογικόν, διότι τὸ καλὸν εἶδος τοῦ πράγματος εἶνε ἡμῖν ἐπικερδῆς ἀσχέτως πρὸς τὴν ὕλην· τὸ ὕλικόν κέρδος διακρίνεται ἀπὸ τοῦ εἰδολογικοῦ καὶ οὕτως· ἐκεῖνο μὲν προηγεῖται τῆς εὐαρεσθήσεως ὡς αἰτία αὐτῆς, τοῦτο δὲ ἔπεται· δηλαδὴ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ὠφέλιμον ἐπειδὴ εἶνε ἐπικερδῆ, ἀρέσκουσι, τὸ δὲ καλὸν ἐπειδὴ ἀρέσκει εἶνε ἐπικερδῆς. Ὅθεν πᾶν μὲν καλὸν εἶνε ἐπικερδῆς, πᾶν δὲ ἐπικερδῆς δὲν εἶνε καλόν. Ἐντεῦθεν δὲ πορίζεται ὁ προηγητικὸς ὀρισμὸς τοῦ καλοῦ· καλὸν εἶνε τὸ ἀρέσκον ἐκ τοῦ εἶδους αὐτοῦ. κάλλος δὲ εἶνε πράγματος ιδιότης, δι' ἧς προξενεῖ τῷ θεατῇ τερπνὸν αἰσθημα ἐκ τῆς ἑαυτοῦ μορφῆς· Ὁ ὀρισμὸς οὗτος λέγεται προηγητικὸς, ἐπειδὴ οὕτω δι' αὐτοῦ ἐξηγεῖται ἱκανῶς ἢ τοῦ καλοῦ ἐννοία, ἀλλὰ δεικνυταὶ μόνον ἢ ὁδός, δι' ἧς φθάνομεν εἰς τὸν ἀκριβέστερον ὀρισμὸν.

Ἐὰν τὸ καλὸν ἀρέσκη ἐκ μόνης τῆς μορφῆς ἢ τοῦ εἶδους αὐτοῦ, πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐν αὐτῷ σκοπιμότης τις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅταν ἀντιλαμβάνώμεθα καλοῦ τινος, δὲν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ νοῶμεν ὠρισμένον σκοπόν, δι' ὃν ἔγεινε καλόν, καὶ ἀρέσκει ἡμῖν· διὰ τοῦτο ἢ ἐκ τοῦ εἶδους φαινόμενη σκοπιμότης εἶνε γενικὴ καὶ ἀπροσδιόριστος. Ἐὰν δὲ τὸ εἶδος πράγματός τινος ἐμορφώθη ἀναγκαίως πρὸς ὠρισμένον τινὰ σκοπόν, τὸ κάλλ-

λος εἶνε κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὸ πρᾶγμα θεωρεῖται οὐχὶ καθ' ἑαυτὸ καλόν, ἀλλ' ὡς καλλυνθὲν πρὸς σκοπὸν τινα, οἶκος φέρ' εἰπεῖν, ἔπιπλον, νόμισμα, τοῦδε κάλλους ἢ εὐαρέστησις πηγάζει ἐκ τῆς ἐννοίας ὠρισμένου σκοποῦ· ἀναμφιβόλως πᾶν ὃ τι φαίνεται ἄσκοπον, δὲν δύναται νὰ εἶνε καλόν, οἷον τερατῶδες σῶμα ζώου, ἢ ἐτοιμόρροπον οἰκοδόμημα. Ὅμως τὸ καλὸν ἀρέσκει, καὶ χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐμορφώθη οὕτως καὶ οὐχὶ ἄλλως. Ὅταν ἀρέσκη ποίημα ἢ ἀνδριάς, τίς ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐμορφώθη οὕτως ὑπὸ τοῦ τεχνίτου; τὸ καλὸν εἶνε ἐλεύθερον ξένων τῆς αἰσθηματικῆς εὐαρεστήσεως σκοπῶν, εἶνε αὐθύπαρκτον καὶ οὐσιῶδες.

Ἐκ τῶν αἰσθητῶν πρὸς μόνον τὰ ἀκουστὰ καὶ τὰ ὄρατὰ ἀποδίδεται κυρίως τὸ κάλλος· διότι διὰ μὲν τῆς ὀράσεως παρίστανται τὰ καλὰ εἶδη τῶν πραγμάτων, ἐν δὲ τῇ ἀκοῇ ἢ ἔνωσις καὶ σύνθεσις τῶν τόνων ποιῆ τὸ ἀκουστὸν νὰ λάβῃ μορφήν καὶ εἶδος, καὶ γείνη ἀντικείμενον αἰσθηματικῆς εὐαρεστήσεως. Τὰ δὲ διὰ τῆς γεύσεως, καὶ ἀφῆς, καὶ ὀσφρήσεως αἰσθητά, ἀρέσκουσι μόνον ἐκ τῆς ὑλικῆς αὐτῶν προσβολῆς· ὑλικῶς ἐνεργοῦσι καὶ ἡ ἀκοή, διότι ἐκ μὲν τοῦ ὄρατου ἐκπέμπονται ἀκτῖνες τοῦ φωτός προσβάλλουσαι τὸν ὀφθαλμόν, ἐκ δὲ τοῦ ἀκουστοῦ διεγείρεται κυματισμὸς τοῦ ἀέρος, ὅστις προσβάλλει τὴν ἀκοήν, ἀλλ' ὅμως παριστῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ τὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶδους ἐννοίαν.

Διὰ τοῦ καλοῦ παρίστανται καὶ αἱ ἰδέαι τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, διότι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀγαθὸν ὡς ἀσυγκρίτως ἀρεστά, καὶ ἀκολούθως πάνυ τίμια καὶ ἄξια, δι' οὐδεμιᾶς ἄλλης ἰδέας αἰσθητῶς ἀρμόζει νὰ παριστῶνται, εἰ μὴ διὰ τοῦ καλοῦ.

Καὶ ὁ Κάντιος δὲ ὡσπερ καὶ ὁ Πλάτων κατὰ τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς καλαισθητικῆς ἐκλαμβάνει τὸ καλὸν ὡς σύμβολον τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐπομένως θεωρεῖ αὐτὸ καὶ τὴν θρησκείαν συμπλήρωμα τῆς ἠθικῆς.

Οὕτω δὲ τὸ καλὸν συγγενεῦον πρὸς τὰ νοητὰ ἀνυψοῖ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου πρὸς τὸν νοητόν, ὃν θεωρεῖ ὁ ἐποπτικὸς νοῦς ὡς ἄπειρον ἄθροισμα τῶν ὄντων, εἰς ἃ ἀποδίδει τὰς ἑαυτοῦ ἰδέας· διὰ τοῦτο δὲ τὸ καλὸν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὅτι εἶνε τὸ διὰ τῆς μορφῆς αὐτοῦ διεγείρον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ θεατοῦ ἀμυδρῶς τὴν θέαν τοῦ ἀπείρου ἐκ τοῦ πεπερασμένου, καὶ διὰ τοῦτο ἐγείρει ἐν αὐτῷ εὐφρόσυνον αἰσθημα, ἢ ψυχὴ οὕτω μεθίσταται εἰς ἰδανικὴν τινα κατάστασιν, ἢ δὲ κατάστασις αὕτη

ὀνομάζεται ἀγαλλίασις, διότι τὸ καλόν, ὅταν μεθιστᾷ ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὅπου τὰ πάντα εἶνε περιορισμένα ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ, καὶ ἐμβάλλη ἡμῖν τὴν εἰκασίαν τοῦ ἀπείρου, προξενεῖ χαρὰν ἀσύγκριτον πρὸς πᾶσαν ἄλλην· ἢ δ' ἀγαλλίασις αὕτη εἶνε συνήθως σιωπηλὴ καὶ ἄφωνος, ἐπειδὴ ὅτι αἰσθανόμεθα παρατηροῦντες τὸ καλόν εἶνε ἀνέκφραστον. μόνον δὲ διὰ συγκεκριμένων καὶ διακεκομμένων ἐκφωνήσεων ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν· εὐρίσκεται ἄρα ἐν τῷ καλῷ ἀπόρρητόν τι καὶ μυστηριώδες, καὶ ἐν τῷ αἰσθητῶς παρατηρουμένῳ φαίνεται ἡμῖν τι ὑψηλότερον, ἐν ᾧ περιέχεται ἢ τοῦ ἀπείρου διὰ τοῦ πεπερασμένου ἀμυδρὰ εἰκασία.

Τὸ καλόν ἔχει τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ὥστε παρατηρούμενον ἐπασχολεῖ καὶ τὴν φαντασίαν καὶ τὸν νοῦν κατὰ τρόπον εὐκόλον, ἢ δ' ἀσχολία αὕτη εἶνε ἐλευθέρα μὲν παιδιὰ τῆς φαντασίας σύμφωνος δὲ πρὸς τὸν νοῦν, διότι ὁ νοῦς καὶ ἡ φαντασία ἐνεργοῦσιν ὁμοῦ καὶ συμφώνως, ὅταν σπουδάζωμεν τι καὶ μανθάνωμεν· ἢ δὲ συμφωνία αὕτη εἶνε ἀρχικῶς τεταγμένη ὑπὸ τῶν φυσικῶν νόμων τοῦ πνεύματος, εἰς οὓς ὑπόκεινται ὁ νοῦς καὶ ἡ φαντασία. Ὅταν δὲ ἀντιλαμβανόμεθα καλοῦ τινος ὀντικειμένου, ἐνθεν μὲν ἀναπαύεται ὁ νοῦς ἡμῶν κατανοῶν σκόπιμόν τι εἶδος, ἐνθεν δὲ ἐλευθεροῦται ἡ φαντασία ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς δεσμευούσης αὐτὴν ἐν μόνῃ τῇ γνώσει τοῦ προκειμένου πράγματος, διὰ τῆς ἰδανικῆς τῆς ψυχῆς καταστάσεως καὶ τῆς εἰκασίας τοῦ ἀπείρου διὰ τοῦ πεπερασμένου· ὥστε ἡ φαντασία νομίζει τὸ καλόν γέννημα τῆς ἰδίας ἐνεργείας, ἢτοι πρᾶγμα πλασθὲν ὑφ' αὐτῆς δι' ἑαυτήν, ἵνα παράσχῃ τοῦτο αὐτῇ ἐλεύθερον δρόμον, ὅπως διατρέξῃ τὸ ἄπειρον· παίζει ἄρα ἡ φαντασία πρὸς τὸν νοῦν ἐλευθέρως καὶ συμφώνως αὐτῷ· ἀρέσκει δὲ τὸ καλόν τῇ ψυχῇ, ἐπειδὴ διεγείρει τὴν συνειδησιν τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀρμονικῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ καὶ τῆς φαντασίας, καὶ οὕτως ἐπιτείνει τὴν αἰσθησιν τῆς ζωῆς· διότι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι ζῆ, ἐφ' ὅσον αἰσθάνεται ὅτι ἐνεργεῖ· ὅταν διακοπῇ τὸ δεύτερον, διακόπτεται καὶ τὸ πρῶτον· γινώσκομεν δὲ ὅτι ἐνεργοῦμεν, ὅταν ἀσχολώμεθα, ἢτοι ἐμβάλλωμεν εἰς κίνησιν ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερικὴν τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Ἐνεργοῦντες δὲ μανθάνομεν καὶ ὅτι ἔχομεν δυνάμεις, πᾶσα δὲ ἀσχολία εἶνε ἢ παιδιὰ, εἴαν γίνηται ἐλευθέρως καὶ εὐκόλως, ἢ σπουδὴ καὶ κόπος, εἴαν γίνηται μετ' ἀνάγκης καὶ δυσκολίας· καὶ ὁ μὲν κόπος συνοδεύεται μετ' ἀθυμίας, ἢτις ἡδύνει καὶ ἐπιτείνει τὴν ζωὴν· ἀντιλαμβανόμενοι ἄρα καλοῦ τινος ἀντι-

κείμενου ἐπασχολοῦμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν παιδίᾳ, ἥτις ζῶνει τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπιτείνει ἡδιστα τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς, ἐμβάλλουσα τὴν εἰκασίαν ζωῆς τινος ὑψηλοτέρας πρὸς τὴν αἰσθητὴν.

Ἐκ πάντων δὲ τῶν εἰρημένων συνάγεται ὁ τέλειος ὀρισμὸς τοῦ Καλοῦ· καλὸν εἶνε τὸ ἐπασχολοῦν διὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὴν φαντασίαν καὶ τὸν νοῦν τοῦ θεατοῦ κατὰ τρόπον εὐκόλον, ἀρμονικόν, καὶ εὐάρεστον· κάλλος δὲ εἶνε πράγματος ιδιότης, καθ' ἣν ἐμβάλλει διὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὴν φαντασίαν εἰς ἐλευθέραν καὶ πρὸς τὸν νοῦν σύμφωνον παιδιάν, καὶ οὕτως ἐπιτείνει τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ θεατοῦ.

Ἐπειδὴ τὸ κάλλος ἐμβάλλει τὰς ψυχικὰς τοῦ θεατοῦ δυνάμεις εἰς ἀρμονικὴν τινὰ ἐνέργειαν, πάντως πρέπει νὰ εἶνε καὶ αὐτὸ ἀρμονικόν τι, ἢ ν' ἀποδίδῃ αὐτῷ ὁ νοῦς ἡμῶν ἀρμονίαν τινὰ ἐξ ἀντικειμένου· εἶνε δὲ αὕτη, εἴαν τὰ μέρη ἔχωσι πρὸς τὸ ὅλον ὠρισμένον τινὰ λόγον, καὶ ὅπου τοῦτο συμβαίνει, ἡ ἀρμονία ὀνομάζεται κυρίως συμμετρία, ἥτις εἶνε ὁ κανὼν τοῦ καλοῦ. Ἐκ τούτων δὲ γίνεται φανερόν, διὰ τί αἱ ἐν τῇ ζωγραφικῇ, τῇ πλαστικῇ, καὶ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ τῶν Ἑλλήνων ἰχνογραφίαι τε καὶ ἀναλογίαι, ὑπὸ τῆς ὀξείας αὐτῶν αἰσθήσεως εἰς τὸν ὑψιστὸν βαθμὸν ἀναβίθασθεισαι, εἶνε κανόνες τοῦ καλοῦ πρὸς τοὺς νεωτέρους, καὶ ἔσονται, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει αἰσθησις τοῦ καλοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Τὰ καλὰ εἶδη διὰ τῆς ὀράσεως τέρπουσι τὴν ἐσωτερικὴν αἰσθησιν, ἀλλὰ πῶς ἐνεργοῦσιν οἱ φυσικοὶ νόμοι τῆς ὀράσεως, ὥστε νὰ παράγῃται ἡ αἰσθηματικὴ διάθεσις, τοῦτο εἶνε ἡμῖν ἄδηλον, ὡς ὑποκρυπτόμενον ἐν τῷ βάθει τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ· τὸν ὀφθαλμὸν εὐφραίνουσι τὰ χρώματα· ἀλλ' ἡ φυσικὴ αὐτῶν ἐπίδρασις παραλλάσσει καὶ κατὰ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ ὀργάνου, καὶ κατὰ τὰς ἀπειραρίθμους διαθέσεις, ἐν αἷς εὐρίσκεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἡ χρωματικὴ ἀρμονία εὐρίσκεται ἐν τοῖς κεχρωματισμένοις ἀντικειμένοις ἢ σαρκώμασιν, ὅπου τὰ μὲν γινόμενα χρώματα πρέπει νὰ τηρῶσιν ἀναλογίαν τινὰ δυναμένην νὰ τέρψῃ τὸ ὄμμα. ὥσπερ ἐν τῇ μουσικῇ ἀρμονίᾳ παραλλάττουσιν ὁμαλῶς καὶ κατ' ὀλίγον οἱ τόνοι, ὥστε καὶ συνηχοῦσι σχεδόν, οὕτω συμπαρίστανται καὶ τὰ χρώματα διὰ παραλλαγῶν, αἰτίνες ἐν ὅλον ἀποτελοῦσιν· ἐν τοῖς κεχρωματισμένοις ἀντικειμένοις. Ἀλλ' ἡ ἀνάγωγος ἢ διεφθαρμένη αἰσθησις ὀρέγεται τὰ ὀξέως ἢ πολὺ παραλλάσσοντα, καὶ τὰ προσβάλλοντα σφοδρότερον τὰς ὀψεις· πολλὰ χρώματα ἐπίδρῶσιν ἐπὶ τὴν ἠθικὴν αἰσθησιν.

τοῦ ἀνθρώπου διαφόρως. τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ἔχουσι πανηγυρικόν τι καὶ σπουδαῖον παρὰ τοῖς κατοικοῦσι τὴν Εὐρώπην. τὸ λευκὸν ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν ἐκλαμβάνεται ὡς εἰρήνης σημεῖον. τὸ μέλαν ὡς σημεῖον πένθους καὶ λύπης. Τὸ καθαρὸν χρῶμα τοῦ ἀνεφέλου οὐρανοῦ διασκεδάζει καὶ ἐκ τῆς καθάρως τὰ νέφη τῶν λυπηρῶν. κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐνεργοῦσι τὰ χρώματα ἁρμονίαν τινά, ἧς μόνον ἡ ἐσωτερικὴ αἴσθησις δύναται ν' ἀντιληφθῆ. τὸ σκιοφως ἢ ἡ ἁρμονία τοῦ φωτὸς πρὸς τὴν σκιάν προξενεῖ πολλὴν εὐαρέστησιν τῷ θεατῇ. πόσον μαγεύει τὴν καρδίαν καὶ ὅπου τὰ φωτοσκιούμενα ἀντικείμενα δὲν εἶνε καθ' ἑαυτὰ πολλῆς τιμῆς ἄξια, ἔδειξαν τοῦτο θαυμάσια ἀριστουργήματα ζωγράφων.

Τίς δὲ εἶνε ἡ αἰτία, δι' ἣν σχηματογραφίαι τινὲς ἀρεστοῦσι τῷ ὄμματι, ἄλλαι δὲ λυποῦσιν αὐτό, δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν· ἡ ἀναλογία εὐθείας γραμμῆς πρὸς ἄλλην, ἢ πολλῶν πρὸς ἀλλήλας, ἢ καμπύλων γραμμῶν πρὸς εὐθείας, ἢ πρὸς καμπύλας, ἀποτελεῖ ἐν πολλοῖς σχήμασι, γεωμετρικὴν συμμετρίαν καὶ ἁρμονίαν. Ἐὰν τοῦτο ἦν ἡ αἰτία τῆς εὐαρεστήσεως, ἔπρεπε νὰ εὐαρεστῇ ἡμῖν ἡ θεὰ παντὸς γεωμετρικῶς κανονικοῦ καὶ ἁρμονικοῦ σχήματος, ὅπερ δὲν ἀληθεύει. Ἡ ἐκ τῆς γεωμετρικῆς συμμετρίας εὐαρέστησις προέρχεται ἐξ αἰτιῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡμῖν ἀγνώστων. βέβαιον εἶνε, ὅτι ἐν τῇ θεᾷ τῶν σχηματογραφιῶν ἡ φαντασία μεταβάλλει τὸ γεωμετρικὸν διαφέρον εἰς αἰσθηματικόν, σπεύδουσι δὲ αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις, ὅταν αἰσθάνωνται τὸ καλόν, νὰ ἐξυψωθῶσιν εἰς τὸ ἄπειρον. διὰ τοῦτο εὐθύγραμμα σχήματα δὲν δύνανται νὰ εὐαρεστήσωσι τῷ θεατῇ, ἐπειδὴ ἡ εὐθεΐα, ἣτις σπεύδει εἰς τὸ ἄπειρον, θλάται ὡς ὑπὸ βίας τινός, ὅταν συνιστᾷ γωνίαν. καὶ πᾶν δὲ γωνιῶδες οὐ μόνον δὲν εὐαρεστῇ, ἀλλὰ καὶ λυπεῖ τὴν αἴσθησιν.

Ἐκ τῆς συμμετρου πολλῶν σχημάτων συνάψεως ἐν ἐνὶ ὄλῳ μάλιστα δὲ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ γεννᾶται καλόν τι εἶδος, ἐν ᾧ αἱ εὐθεΐαι γραμμαὶ ποιοῦνται θαυμασίαν ἐνέργειαν διὰ τῆς ἀναλογίας. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ εὐθύγραμμα σχήματα, ἅτινα εἶνε μέρη ἀνάλογα τοῦ συμμετρου ὅλου, πρέπει καὶ αὐτά, ὡσπερ καὶ τὸ ὅλον, νὰ παριστῶσι τρόπον τινὰ γραμμὰς καμπύλας.

Ἐκ τῶν καμπύλων γραμμῶν μόνον ὁ κύκλος καὶ ἡ ἔλλειψις χρησιμεύουσιν ὡς βάσις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς συμμετρίας· δύο ἐκ τῶν εὐθυγράμμων σχημάτων, τὸ τέλειον τετράγωνον, ὅπερ διὰ τῆς ἰσότητος τῶν πλευ-

ρῶν αὐτοῦ παριστᾶ τὸν ἴσας τὰς διαμέτρους ἔχοντα κύκλον, καὶ τὸ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον, ὅπερ εἰκονίζει τὴν ἔλλειψιν, παραλαμβάνονται ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ὡς καλὰ καὶ εὐάρεστα. Ὅμως τὸ ὀρθογώνιον προτιμᾶται τοῦ τετραγώνου, ἐπειδὴ ἔχει παντοδαπότητα ἀναλογιῶν μὴ ὑπάρχουσιν ἐν ἐκείνῳ· καὶ αὐτὸ πάλιν εἰάν ἀπομακρυνθῆ πολὺ ἀπὸ τοῦ τετραγώνου καὶ κατασκευασθῆ πολὺ μακρὸν καὶ στενόν, ἐπειδὴ φαίνεται, ὅτι μεταβάλλεται εἰς ἀπλὴν εὐθείαν, ἀπόλλυσι πᾶσαν τὴν αἰσθηματικὴν αὐτοῦ εὐαρέστησιν.

Κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον διακρίνεται ἐν ταῖς σχηματογραφίαις ἡ αἰσθησις τοῦ καλοῦ διὰ γεωμετρικῶν κανόνων, ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἐξηγήθησαν οἱ λόγοι. Ὅμως φαντασθῶμεν τὸναντίον, ἥτοι παράβωμεν ἄλλο εὐθύγραμμον σχῆμα, οἷον τὸ τρίγωνον τὸ ἀπλούστατον τῶν κανονικῶν εὐθυγράμμων σχημάτων καὶ ἐπινοήσωμεν τρίγωνον οἰκδόμημα διὰ τριγώνων θυρῶν καὶ τριγώνων θυρίδων· ἡ ἀρχιτεκτονικὴ οὐδ' ἐν τῇ νηπιότητι αὐτῆς ἀπεπλανήθη εἰς τοσαύτην ἀπειροκαλίαν καὶ ἀναισθησίαν μόνον παράφορος φαντασία δύναται ν' ἀποδώσῃ τῷ τριγώνῳ τὴν τοῦ καλοῦ ιδέαν.

Ἄλλὰ τίς ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων ἐλλείψεων, καὶ τί ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων ὀρθογωνίων εἶνε τοῦ καλοῦ ὁ κανὼν; τὸ μῆκος τοῦ σχήματος πρέπει μέχρι τινὸς νὰ εἶνε μεῖζον τοῦ πλάτους, εἰάν μέλλῃ νὰ γεννηθῆ τὸ παντὶ ὀφθαλμῷ τερπνὸν μῆκος, εἴτε εἰς στῦλον ἀποδοθῆ, εἴτε εἰς τὸ ἀκμαῖον ἀνάστημα νεάνιδος. εἰάν δὲ τὸ μῆκος ὑπερβῆ ὑπὲρ πολὺ τὸ πλάτος, τὸ σχῆμα μετατραπήσεται εἰς ῥάβδον, ἣτις δύναται νὰ ἐκληφθῆ ὡς παχειὰ γραμμὴ εὐθεῖα, καὶ ν' ἀπολέσῃ τὴν εὐαρέστησιν. πολλαὶ δὲ τοιαῦται εὐθεῖαι ἐπικλινόμεναι ἀτάκτως ἐντὸς καμπυλογράμμων σχημάτων συνιστῶσι τὴν ἀηδῆ μορφήν τῆς ἀράχνης· ἀλλὰ τίς εἶνε τῆς ἀηδίας ταύτης ὁ λόγος; Βέβαιον εἶνε ὅτι καὶ αἱ καμπύλαι τότε προξενοῦσιν εὐαρέστησιν, ὅταν περιέχῃται ἐν αὐταῖς ὀρθόν τι καὶ ἐπίμηκες. τότε ἡ φαντασία προσβάλλει ἑαυτῇ νὰ ἐπιλύσῃ τὸ μέγα πρόβλημα, οὐχὶ νὰ εὔρῃ τὸν τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου, ἀλλὰ νὰ συνάψῃ ἐν εὐαρέστῳ αἰσθήματι τὴν ἄπαυστον διαμάχην τοῦ ὀρθοῦ πρὸς τὸ καμπύλον. Οἱ καλοὶ οὗτοι σχηματισμοὶ δὲν περιλαμβάνονται ἐν κανόσιν, εἰ καὶ πάντες θεμελιοῦνται ἐπὶ τοῦ ὀφιοειδοῦς καὶ κυματοειδοῦς.

Θαυμασία δὲ καὶ ἀνυπέρβατος κρίνεται κατὰ τὴν γραμμικὴν καλλο-

νήν ἢ ἀρχιτεκτονική τῶν ἔργων Ἑλλήνων. Οἱ ἐκ παλαιοτάτων χρόνων ἐφευρεθέντες στῦλοι εἶνε τοσοῦτον αἰσθηματικῶς καλοὶ καὶ εὐάρεστοι, ὥστε μάτην ἐκοπίασαν οἱ νεώτεροι ἀρχιτέκτονες νὰ ἐπινοήσωσι τελειότερους. Τελειότης ἄλλη εἶνε ἀνένδεκτος· ὁ ζητῶν αὐτὴν διαφθείρει τὸ τέλειον τῆς ὑπαρχούσης καλλονῆς. ἀλλὰ πόθεν ἐκπηγάζει ἡ καλλονὴ αὕτη, οὐδένα ἄλλον λόγον δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τούτου, εἰ μὴ ὅτι τὸ σχῆμα αὐτῶν ἀνάγεται εἰς τὸ τετράγωνον καὶ τὸ ὀρθογώνιον, καὶ εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν παριστάμενα καμπύλα τὸν κύκλον καὶ τὴν ἔλλειψιν, ἐξ ὧν προέρχεται τὸ τῶν σχηματογραφιῶν κάλλος· οὐδέποτε εὐηρέστησαν ὀφθαλμοῦ θεατοῦ πλάγιοι σχηματισμοί.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων περὶ τῆς ἐξ ἀντικειμένου συμμετρίας τοῦ καλοῦ συνάγονται δύο τινά· πρῶτον μὲν, ὅτι τινὲς συμμετρίαι τῶν πραγμάτων δὲν εὐαρεστοῦσι τῷ ὄμματι, καὶ ἀκολουθῶς ἀντικείμενα ἐσχηματισμένα κατὰ τοιαύτας δὲν φαίνονται ἡμῖν καλά· δεύτερον δέ, μένει ἀποχρώντως ἀνεξήγητον, διὰ τίνα λόγον αἱ μὲν τῶν συμμετριῶν εὐαρεστοῦσι τῷ ὄμματι, αἱ δὲ δυσαρεστοῦσιν.

Ὁ Κάντιος ἐν τῇ Διαλεκτικῇ τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως θεωρῶν τὸ καλὸν ἐν ἐπόψει ὑποκειμενικῇ τε καὶ ἀντικειμενικῇ, καὶ ἐξετάζων κατὰ τοὺς ὑπὲρ καὶ κατὰ λόγους αὐτό, ἂν στηρίζεται ἐπὶ ὠρισμένων ἐννοιῶν καὶ ἀκολουθῶς δύναται ν' ἀποδειχθῇ λογικῶς, ἢ ἐρείδεται ἐπὶ ἀορίστων ἐννοιῶν, ἥτοι ἐννοιῶν ὑποκειμενικῶν, καὶ ἐπομένως εἶνε ἀποδείξεων ἀνεπίδεκτοι, ὡς συμπέρασμα τῆς διαλεκτικῆς ταύτης ἐρεύνης ποιεῖται τὴν ἀκόλουθον ἐρώτησιν· ἡ ἀναλογία καὶ συμμετρία, ἣν ἀποδίδομεν εἰς τὸ καλόν, κεῖται ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ἢ ἐν ἡμῖν; ἥτοι ἡ ἀναλογία καὶ συμμετρία, ἣν ἀποδίδει ὁ νοῦς ἡμῶν εἰς τὸ καλόν, εἶνε πραγματικὴ ιδιότης τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα λέγομεν, ὅτι εἶνε, καλά, ἢ εἶνε κατασκευὴ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὑπάρχουσα ἐν ἡμῖν; ὁ αἰσθητικὸς ἰδανισμὸς, λέγει ὁ αὐτός, ἀποδέχεται, ὅτι ἡ ὑψίστη αἰτία τῆς φύσεως ἠθέλησε νὰ παραγάγῃ τοιαῦτα πράγματα, ἅτινα ἔδει νὰ παριστῶνται ἡμῖν καλά. Ὑπὲρ ταύτης τῆς θεωρίας ἀποφαίνονται κυρίως οἱ ὀργανικοὶ σχηματισμοί. ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ φύσις καὶ ἐν τοῖς μηχανικοῖς κούτης σχηματισμοῖς δεικνύει τοσαύτην κλίσιν πρὸς τὸ καλόν, ὥστε δυνατόν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι αὐτὴ ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ καὶ ἐκείνους τοὺς ὠραιοτάτους τύπους ἀπλῶς

διὰ τοῦ μηχανισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ καλὸν κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ φύσει ἀλλ' ἐν ἡμῖν.

Ὡς ἀπάντησις πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Καντίου δύναται νὰ ῥηθῇ, ὅτι τὸ καλὸν εἴτε ιδιότης τῶν πραγμάτων ὑποτεθῇ, εἴτε κατασκευὴ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, κατ' ἀμφοτέρωθεν εὐρίσκεται ἀρχικῶς ὡς στοιχεῖον τῆς ἀμέσου συνειδήσεως, ὅπερ ὁ νοῦς ἀναλαμβάνων, ἀναλύει καὶ σχηματίζει τὴν ἐννοίαν αὐτοῦ, ὡσπερ καὶ τὰς τῶν πραγμάτων ἐννοίας, ἅτινα διὰ τῆς αἰσθήσεως παριστάμενα ἐν τῇ συνειδήσει, γίνονται ὡσαύτως ἄμεσα στοιχεῖα αὐτῆς· περὶ τούτου δὲ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχομεν, ὅτι δὲ προσ-
ιδιάζει εἰς τὸ καλὸν διακρινόμενον ἀπὸ τῆς ἄλλης φύσεως τῶν πραγμάτων, ἐρρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ ἔτι ῥηθήσεται ἐν τῷ περὶ καλλιλογικῆς κρίσεως.

ΠΕΡΙ ΥΨΗΛΟΥ

Κατὰ τὸν Κάντιον ὑψηλὸν εἶνε τὸ ἀπολύτως μέγα, μέγα δὲ ἀπολύτως εἶνε τὸ ἀνώτερον πάσης συγκρίσεως, πρὸς ὃ παραβαλλόμενον πᾶν ἕτερον φαίνεται ἐλάχιστον, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει οὐδὲν ὑπάρχει τοιοῦτον, ὅπερ δὲν ἤθελεν ἔχει ἄνω ἑαυτοῦ τι μεῖζον· ἀπολύτως μέγα εἶνε τὸ ἄπειρον, ὅπερ τυγχάνει ἰδανικόν· τὸ ὑψηλὸν ἄρα εὐρίσκεται κυρίως οὐχὶ ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' ἐν ἡμῖν, καὶ ἐκ τοῦ ἡμετέρου πνεύματος μεταβαίνει εἰς τὴν φύσιν· ὡσπερ τὸ καλὸν ἀναφέρεται πρὸς τὴν ποσότητα αὐτῶν· διὰ τοῦτο δὲ τὸ ὕψος δύναται νὰ εὑρεθῇ καὶ εἰς ἄμορφα πράγματα, οἷον εἰς ὄρη ἐν ὄψει μὴ περιλαμβανόμενα εἰς κύματα θαλάσσης ἀλλεπάλληλα πίπτοντα. τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων εἶνε ἢ κατ' ἔκτασιν ἢ κατ' ἐπίτασιν, καὶ κατ' ἔκτασιν μὲν εἶνε, ὅταν τὸ πολὺ παριστᾶται ἐν χώρῳ, κατ' ἐπίτασιν δέ, ὅταν νοῆται ἐν χρόνῳ, ἢ ὡς αὐξανόμενον, ἢ ὡς μειούμενον, ἢ ὡς μένον τὸ αὐτό· τὸ κατ' ἐπίτασιν μέγεθος λέγεται καὶ δυναμικόν.

Ὅταν μέγεθος ἀντικειμένου τινὸς ὑπερέχη πᾶν ἄλλο, φαίνεται ἀμέτρητον, οἷον ὄρος μέγα, ὁ ἕναστρος οὐρανός, ὁ ὠκεανός, καὶ ἀμέτρητον μὲν δὲν εἶνε διὰ λογικῆς ἢ μαθηματικῆς ἀριθμήσεως, ἥτις οὐδὲν ἀμέτρητον γινώσκει ὡς προχωροῦσα ἐπ' ἄπειρον, ἀμέτρητον δὲ εἶνε αἰσθητῶς,

ἐπειδὴ ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς αἰσθήσεως· τὸ τοιοῦτον μέγεθος, πρὸς κατάληψιν τοῦ ὁποίου ἡ φαντασία ἀνωφελῶς μεταχειρίζεται πάσας αὐτῆς τὰς δυνάμεις ἀθρόας, ἐκκαλεῖ τὸν ἐποπτικὸν νοῦν πρὸς τὸ ἄπειρον, κείμενον ὑπὲρ πᾶν αἰσθητὸν μέτρον, πρὸς ὃ ὁ νοῦς ἀναφέρει τὸ ὕψος τοῦ μεγέθους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φαντασία δὲν δύναται νὰ ἐκμετρήσῃ τὸ τοιοῦτον μέγεθος, τοῦτο διεγείρει ἐν ἡμῖν δυσαρέστησιν, ἀλλ' ἡ συνείδησις τῆς ὑπεροχῆς καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ ἡμετέρου τοῦ σπουδάζοντος νὰ συλλάβῃ, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, τὸ ἀπόλυτον καὶ ἄπειρον, παρέχει εὐαρέστησιν, καὶ ἀποδίδει τὸ ὑψηλὸν εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ ὁποίου αὕτη ἠγέρθη. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται διὰ τί τὸ ὑψηλὸν στιγμιαίως καταπλήττει καὶ δυσαρεστεῖ ἡμᾶς, ἐπάγον ἀκαριαίαν ἐπίσχεσιν τῶν ζωϊκῶν δυνάμεων διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς φαντασίας νὰ διατιμήσῃ τὸ φαινόμενον ἀμέτρητον μέγεθος τοῦ ἀντικειμένου.

Ἐὰν δὲ τὸ μέγεθος εἶνε δυναμικόν, αἱ δυνάμεις διατιμῶνται διὰ φυσικῶν ἢ ἠθικῶν μέτρων· πρᾶγμα μέγιστον δυναμικῶς φαίνεται ἡμῖν ἄμαχον καὶ φοβερόν, οἷον σάλος τῆς θαλάσσης σφοδρός, σεισμὸς τῆς γῆς ἰσχυρός, ψῦχος δριμύτατον· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐξεγείρεται καὶ ἡ συνείδησις τῆς ἠθικῆς ἡμῶν δυνάμεως, ὅτι οὐδὲν ἰσχυρὸν καὶ κραταιὸν δύναται νὰ βιάσῃ τὴν θέλησιν ἡμῶν πρὶν ἢ ἐξουδενώσῃ ἡμᾶς, καὶ ἐκ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ὑπεροχῆς γεννᾶται ἡμῖν εὐαρέστησις. Οὕτω δὲ τὸ αἰσθητῶς ἄμαχον καὶ φοβερόν ἀνυψοῖ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τὰ ὄρια τῆς αἰσθήσεως ὡς πρὸς τὸ πρακτικὸν τῆς ζωῆς μέρος, παρέχον ἡμῖν εὐαρέστησιν, δι' ἣν καλοῦμεν αὐτὸ ὑψηλόν.

Σημειούσθω δὲ ὅτι τὸ ὑψηλὸν γίνεται ἀντιληπτὸν ἢ ἐξωτερικῶς, ἢ μόνον ἐσωτερικῶς, καὶ τὸ μὲν ἐξωτερικῶς ἀντιληπτὸν καλεῖται σωματικῶς ὑψηλόν, τὸ δὲ ἐσωτερικῶς, νοερῶς ὑψηλόν, τὸ σωματικῶς ὑψηλὸν ἀπαντᾷ εἰς μόνα τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀκουστὰ πράγματα, διότι καὶ τὰ ἀκουστὰ παριστῶνται ἐν τῇ ψυχῇ ἐνίοτε ἀσυγκρίτως μεγάλα, οἷον ἡ βροντὴ τοῦ κεραυνοῦ, ἡ ἐκπυρσοκρότησις τῶν τηλεβόλων, ὁ βρασμὸς τῆς κυμαινομένης θαλάσσης, καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὰ κατ' ἐπίτασιν ἢ δυναμικῶς ὑψηλά· τὰ δὲ ὀρατὰ δύνανται νὰ εἶνε ἐν ταύτῳ καὶ κατ' ἔκτασιν καὶ δυναμικῶς ὑψηλά, οἷον ὁ ὠκεανὸς κυμινόμενος, μέγα καὶ πυρίπνουν ὄρος· τὰ δὲ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἀντιληπτὰ, τὰ ὀσφραντὰ, τὰ γευστὰ, καὶ τὰ ἀπτὰ, δὲν παρίστανται ἀσυγκρίτως μεγάλα οὔτε κατ' ἔκτασιν οὔτε δυνα-

μικῶς, καὶ ἀκολουθῶς οὐδὲ πληροῦσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ αἰσθήματος· τὸ δὲ νοερῶς ὑψηλὸν ἀποδίδεται εἰς τὰ ὑπὲρ αἰσθησιν, ὅταν δι' ἐξεικονίσεως σπουδάζωμεν νὰ αἰσθητοποιήσωμεν αὐτά, καὶ παριστῶμεν ἐν τῇ ψυχῇ ἀσυγκρίτως μεγάλα· τοιοῦτον δὲ εἶνε ἡ αἰωνιότης παρισταμένη κατ' ἑκτασιν τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε εἶπεν ὁ Δαβὶδ περὶ αὐτῆς ὅτι χίλια ἔτη πρὸς αὐτὴν εἶνε ὡς ἡμέρα ἢ ἑχθές.

Ἀνακεφαλαιοῦντες δὲ τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ ὑψηλοῦ, καὶ ἐπὶ μᾶλλον τὰ περὶ αὐτοῦ ἐξηγοῦμενοι, ἐκτίθεμεν αὐτὰ ἐν τοῖς ἐπομένοις σαφέστερον καὶ ὀριστικώτερον.

Τὸ ὑψηλὸν ἐπειδὴ ἐνεργεῖ διὰ τοῦ μεγέθους καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ εἶδους, μᾶλλον ἢ τὸ καλὸν ἀνάγει ἡμᾶς πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον, διότι τὸ πεπερασμένον ἀντιληπτὸν ἐκτείνομεν διὰ τοῦ ἐποπτικοῦ τοῦ μέχρι τοῦ ἀπειρου, καὶ οὐ μόνον εἰκάζομεν τὸ ἄπειρον, ὡς ποιοῦμεν διὰ τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐποπτεύομεν αὐτό ὡς δυνατόν· ὑψηλὸν ἄρα εἶνε τὸ ἀνάγον ἡμᾶς διὰ τοῦ ἀσυγκρίτου αὐτοῦ μεγέθους πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον, καὶ ποιοῦν νὰ ἐποπτεύωμεν τὸ ἄπειρον διὰ τοῦ πεπερασμένου, καὶ ἐκ τούτου διεγείρον ἐν ἡμῖν εὐαρέστησιν. Ὑψος δὲ εἶνε ἐκείνη τῶν πραγμάτων ἡ ιδιότης, καθ' ἣν διὰ τοῦ ἀσυγκρίτου αὐτῶν μεγέθους ἐμφανίζεται ἡμῖν εὐφρόσυνον αἶσθημα.

Ἡ ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ εὐαρέστησις δὲν εἶνε καθαρὰ καὶ ἄκρατος ὡσπερ ἡ ἐκ τοῦ καλοῦ, διότι ἐν τῷ ὑψηλῷ ἡ ψυχὴ στενοχωρεῖται, ἐπειδὴ ἡ φαντασία δὲν δύναται νὰ διατιμήσῃ τὸ ἀσύγκριτον τοῦ ὑψηλοῦ μέγεθος, καὶ τοῦτο προξενεῖ δυσαρέστησιν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὁ νοῦς παραβάλλων τὸ ἀμέτρητον μέγεθος πρὸς τὸ ἀπόλυτον, εὐρίσκει πλησιάζον πρὸς τὸ ἄπειρον, ἡ δὲ σύγκρισις αὕτη παρέχει εὐφρόσυνον αἶσθημα· διὰ ταύτην δὲ τὴν μίξιν τοῦ λυπηροῦ μετὰ τοῦ εὐαρέστου, ἡ ψυχὴ δὲν θεωρεῖ ἡσύχως τὸ ὑψηλόν, ὡσπερ τὸ καλόν, ἀλλὰ κυριεύεται ὑπὸ τῆς ταραχῆς· διότι μεταβαίνει ἀπὸ καταστάσεως εἰς ἀντίθετον κατάστασιν, ὥστε ἰκανὸν χρόνον παρατηρεῖ καὶ τὰ δύο ταῦτα παθήματα· ἀλλὰ τὸ δεύτερον κυριεύει τὴν ψυχὴν σφοδρότερον διὰ τὴν ἀντίθεσιν, καὶ γίνεται ἰσχυροτέρα ἢ ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ εὐαρέστησις παρὰ τὴν ἐκ τοῦ καλοῦ.

Ἡ ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ εὐαρέστησις δὲν εἶνε ἐλευθέρα παντὸς κέρδους καὶ διαφέροντος. διότι, ἐπειδὴ τὸ ὑψηλὸν διεγείρει ἐν ἡμῖν τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδίου ἡμῶν ὕψους, καὶ μεγαλύνει τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ ἡμῶν διὰ τοῦ με-

γέθους τῶν πραγμάτων, αἰσθανόμεθα ἐξ αὐτοῦ διαφέρειν ὡς λογικὰ ὄντα· τοῦτο δὲ εἶνε καθαρῶς πνευματικόν, καθότι γινώσκομεν, ὅτι μόνον οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὑψηλοῦ ἀντιλαμβάνονται· τὸ ὑψηλὸν ὑποτίθησι ψυχὴν μεγάλην καὶ ἤθη χρηστότερα, διότι μόνον μεγάλαι ψυχαὶ ἀρέσκονται εἰς τὰ ὑψηλά.

Τὸ ὑψηλὸν ἔχει τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ὥστε διὰ τοῦ ἀσυγκρίτου αὐτοῦ μεγέθους συστέλλει μὲν τὴν φαντασίαν, ἐκτείνει δὲ καὶ μεγαλύνει τὸν νοῦν· διὰ τοῦτο ὅταν ἀντιλαμβανώμεθα τοῦ ὑψηλοῦ. ἐνθὺν μὲν κωλύεται τρόπον τινὰ ἢ τῆς ζωῆς ἡμῶν αἰσθησις, ἐνθεν δὲ ἐπιτείνεται, ἐπειδὴ ἐκ τῆς συστολῆς ταύτης διεγείρεται ἡ συνείδησις τοῦ ἰδίου ἡμῶν ὕψους ὑπὲρ τὰ ὅρια τῆς αἰσθήσεως, καὶ ὡς ἐκ τούτου αἰσθανόμεθα εὐαρέστησιν, ἢ ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ εὐαρέστησις οὐδὲν ἄλλο εἶνε, εἰμὴ ἢ δι' ἀσυγκρίτου μεγέθους πρῶτον μὲν κωλυομένη, εἶτα δὲ ἰσχυρότερον ἐπιτεινομένη αἰσθησις τῆς ζωῆς, καὶ ἀκολουθῶς εἶνε πάθημα ἀνάμικτον ἐκ λύπης καὶ χαρᾶς.

Ἐξ ἀπάντων δὲ τούτων συνάγεται ὁ τέλειος ὀρισμὸς τοῦ ὑψηλοῦ. Ὑψηλὸν εἶνε τὸ ἀναβιβάζον ὕψιστα διὰ τοῦ ἀσυγκρίτου αὐτοῦ μεγέθους τὰς ἐξοχικὰς τοῦ θεατοῦ δυνάμεις. Ὑψος δὲ ἐκείνη τῶν πραγμάτων ἢ ιδιότης καθ' ἣν διὰ τοῦ μεγέθους αὐτῶν μεγαλύνονται αἱ ψυχικαὶ τοῦ θεατοῦ δυνάμεις, καὶ ἐπιτείνεται ἡ τῆς ζωῆς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ αἰσθησις.

Τὸ ὕψος ἐνοῦται μετὰ τοῦ κάλλους μέχρι τινῶν ὀρίων, διότι οὔτε τῇ ἐννοίᾳ τοῦ κάλλους ἀντίκειται τὸ νὰ ἔχη τι μεγάλην μορφήν, οὔτε τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὕψους ἢ καλὴ μορφή, διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι καλλιτέχνιοι συνῆψαν εἰς πολλὰ αὐτῶν ἔργα τὸ ὕψος μετὰ τοῦ κάλλους, κατεσκευάσαν ἀγάλματα θεῶν καὶ ἡρώων ὑπὲρ τὸ ἀνθρώπινον ἀνάστημα, ἵνα δείξωσι τὴν ὑψηλὴν ἐννοιαν, ἣν εἶχον περὶ τῶν εἰκονιζομένων θεῶν. Ὁ Φειδίας δὲν ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ τὸν πατέρα τῶν θεῶν καὶ ἀνδρῶν Δία, εἰὰν δὲν ἐποίει τὸ σῶμα αὐτοῦ ὑπὲρ τὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπινου ἀναστήματος, καὶ ἐν οἰκοδομήμασι δὲ καὶ ναοῖς συνάπτεται τὸ καλὸν μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ. Τοιοῦτοι εἶνε ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸς τῆς ἀγίας Σοφίας, ὁ τοῦ ἀγίου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ, καὶ ὁ τοῦ ἀγίου Παύλου ἐν Λονδίῳ, καὶ ἄλλοι καλοὶ καὶ μεγάλοι ναοὶ εἰκονίζοντες τὸν μέγαν καὶ ἀπέραντον οὐρανόν· ἀλλ' ἡ τέχνη περιορίζει ἐξ ἀνάγκης τοῦ ὑψηλοῦ τὴν ἐκτασιν· διότι εἰὰν

θελήση νὰ ὑπερβῆ τὰ μέτρα, καὶ ἄ νοεῖται τὸ καλόν, ἀπόλλυνται οἱ χαρακτῆρες αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον λαμβάνει τὸ σχῆμα τῶν τερατωδῶν πυραμίδων τῆς Αἰγύπτου.

ΠΕΡΙ Αἰσθητικῆς ἢ Καλλιλογικῆς Κρίσεως

Ὅταν ἀντικείμενόν τι ἀκουστὸν ἢ ὄρατὸν λέγωμεν ὅτι εἶνε καλόν ἢ ὑψηλόν, δὲν λέγομεν τοῦτο κρίνοντες ἐκ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ, δι' ἧς νοεῖται ὡς ὠρισμένον τι πρᾶγμα, ἀλλ' ἐκ τῆς εὐαρεστήσεως, ἣν ἐγείρει τὸ ἄμεσον αἶσθημα τοῦ τοιούτου ἀντικείμενου· διότι τὸ καλόν καὶ ὑψηλόν εἶνε ἀείποτε συνημμένα μετ' αἰσθήματος εὐαρέστου, ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα τὸ καλόν ἢ ὑψηλόν ἀφ' ἑνός, καὶ τὸ εὐάρεστον αἶσθημα ἀφ' ἑτέρου, εὐρίσκονται ἐν πλήρει ταυτότητι· τὸ καλόν ἢ ὑψηλόν οὐδὲν ἄλλο εἶνε, εἰμὴ εὐάρεστόν τι καὶ τὸ εὐάρεστον τοῦτο, αὐτὸ τὸ καλόν ἢ ὑψηλόν.

Ἡ περὶ τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ κρίσις ἡμῶν λέγεται αἰσθηματικῆ, διότι περὶ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ κρίνοντες, κρίνομεν, ὡς εἴρηται, ἐκ τοῦ εὐαρέστου αἰσθήματος, ὃ ἐγείρει τὸ παριστάμενον ἀντικείμενον ὡς καλόν ἢ ὑψηλόν, λέγεται δὲ καὶ καλλιλογικῆ, ἐκλαμβανομένου τοῦ ὅρου κατ' εὐρυτέραν σημασίαν, περιλαμβάνουσαν καὶ τὴν ἐννοιαν τοῦ ὑψηλοῦ, ἢ ἐκλαμβανομένου κατὰ μόνην τὴν ἐννοιαν τοῦ καλοῦ, ἢ δὲ δύναμις τῆς καλλιλογικῆς κρίσεως λέγεται καλαισθησία. Ὑποκείμενον τῆς καλλιλογικῆς κρίσεως εἶνε τὸ κρινόμενον ἀντικείμενον, ἂν εἶνε καλόν, κατηγορούμενον δὲ τὸ καλλιλογικὸν αἶσθημα, δι' οὗ ἀποδίδομεν εἰς τὸ ἀντικείμενον τὴν ἀρετὴν τοῦ καλοῦ, ἢ τὴν ἔλλειψιν, ἢ καὶ βαθμὸν διάφορον αὐτοῦ. Ὅθεν ἡ καλλιλογικῆ κρίσις σκοπεῖ οὐ μόνον νὰ διακρίνη τὸ ἀντικείμενον, ἂν εἶνε καλόν ἢ μή, ἀλλὰ καὶ κατὰ πόσον εἶνε τοιοῦτον.

Διαφέρει δὲ ἡ καλλιλογικῆ κρίσις τῆς θεωρητικῆς καὶ γνωστικῆς κρίσεως· καθότι ἡ μὲν θεωρητικῆ, ἀναλύουσα τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τῶν πραγμάτων, ζητεῖ νὰ εὕρη τὸ ἀληθές καὶ ὀρθὸν ἐκ λογικῶν ἀρχῶν, ἀποσοβοῦσα τὸ ψεῦδος καὶ τὴν πλάνην, ἢ δὲ καλλιλογικῆ εἶνε ἄμεσος καὶ ἀποδίδει διὰ τοῦ καλλιλογικοῦ αἰσθήματος ἄνευ ἀποδείξεως εἰς τὸ

ἀντικείμενον τὸ κατηγορούμενον τῆς ὑπεροχῆς ἢ τοῦ ἀδοκίμου. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀποφάνσει λάμπει αὐτοφυῆς καὶ ἀρχικὴ ἐνέργεια. Ἐκ τούτων δὲ γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ καλὸν καὶ ὑψηλὸν κεῖνται ἐν ἄλλῃ σφαίρᾳ ἢ τῇ σφαίρᾳ τῆς θεωρίας καὶ τοῦ ὄντος.

Ἡ καλλιλογικὴ κρίσις λογικῶς θεωρουμένη εἶνε μερικὴ ἢ ἀτομικὴ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι ἀδύνατον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀντικείμενόν τι εἶνε καλὸν ἢ ὑψηλόν, εἰὰν δὲν ὑποπέσῃ ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν· ἀλλ' οὐδὲ ἕτερον δυνάμεθα νὰ πείσωμεν διὰ λόγου, ὅτι τὸ ἀντικείμενον εἶνε καλὸν ἢ ὑψηλόν, καὶ ἂν οὐ ἡμεῖς ἀντιληφθῶμεν αὐτοῦ ὡς τοιούτου, εἰὰν δὲν ὑποβάλωμεν αὐτὸ καὶ ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἐκείνου, ἢ καλλιλογικὴ κρίσις μερικὴ οὕσα καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ κρίνοντος ὑποκειμένου καθ' ὅλου καὶ ἀναγκαῖα, πειθομένου προσωπικῶς περὶ τῆς καθολικότητος ταύτης καὶ ἀναγκαιότητος ἐκ τῆς ἰδίας εὐαρεστήσεως· οἷον ὅταν βλέποντες εἰκόνα ὡραίαν, λέγωμεν, αὕτη ἢ εἰκὼν εἶνε ὡραία, προὑποτίθεμεν, ὅτι καὶ πᾶς ἄλλος εὐρίσκει ὡσπερ ἡμεῖς τὴν εἰκόνα ὡραίαν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἐξ ἀντικειμένου καθολικῶς· διότι δὲν λέγομεν, πᾶσαι αἱ εἰκόνες εἶνε ὡραῖαι. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἦν ἀληθές, θὰ ἦν καθολικῶς γνωστόν, ὡσπερ ἡ κρίσις, πάντα τὰ σώματα κεῖνται ἐν χώρῳ, καὶ πᾶσα καθ' ὅλου ἀληθῆς κρίσις· ἡμεῖς ἐνταῦθα ὑποστηρίζομεν κατὰ προσωπικὴν εὐαρέστησιν, ὅτι ὠρισμένον φαίνεται ὡραῖον πᾶσι τοῖς θεαταῖς. Ἴνα δὲ ἡ περὶ τῆς εἰκόνας, ὡς ἐν παραδείγματι, κρίσις ἡμῶν καταστῇ καθ' ὅλον καὶ ἀναγκαῖα ἀντικειμενικῶς, δεόν ἢ εἰκὼν νὰ ὑποπέσῃ ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις πάντων, καὶ πάντες νὰ μαρτυρήσωσι περὶ αὐτῆς, ὅτι εἶνε ὡραία, ὅπερ ἀδύνατον, διὰ τὸ ἀδύνατον πλήρους καὶ τελείας ἐπαγωγῆς, καὶ ἔτι διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς συμφωνίας πάντων· τὸ αὐτὸ δὲ ἐπαληθεύει καὶ περὶ πάσης ἄλλης καλλιλογικῆς κρίσεως.

Πᾶσα τοίνυν καλλιλογικὴ κρίσις εἶνε μερικὴ, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως τοῦ καλλιλογικῶς ἀρέσκοντος, καὶ δύναται δι' ἐπέκτασεως τῆς πρὸς ἄλλους δειξέως τοῦ ἀρέσκοντος νὰ προσλάβῃ κῦρος εὐρύ, ἀλλ' οὐδέποτε ὑψοῦται εἰς καθολικὴν ἀναγκαιότητα ὀριζομένην ἐξ ἀντικειμένου λογικῶς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων σαφές καθίσταται, ὅτι ἡ καλλιλογικὴ κρίσις εἶνε ἀποδείξεως ἀνεπίδεκτος, διότι ἀπόδειξις λαμβάνει χώραν ἐκεῖ μόνον, ὅπου δυνατόν νὰ συμπερανθῇ τι λογικῶς ἐξ ἀρχῶν, ὅπερ ἀδύνατον ἐν τῇ περὶ

καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ κρίσει, ἥτις ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἀμέσου αἰσθηματικῆς εὐαρεστήσεως· διὰ ταῦτα δὲ ἀφ' οὗ ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ δὲν χωρεῖ, οὐδὲ βία πληροφροῦ δι' ἀποδεικτικῆς ἰσχύος ἐπιβάλλεται τῷ κρίνοντι περὶ κολου καὶ ὑψηλοῦ, καθότι ἡ εὐαρέστησις αὐτοῦ εἶνε ἐλευθέρα καὶ ἀβίαστος, περὶ ἧς δύναται νὰ ῥηθῇ τὸ λατινικόν, *de gustu non est disputandum*.

Ὅταν ἔχοντες νῆν ἀξιῶσιν, ὅτι δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὀρθῶς περὶ καλλιλογικῶν πραγμάτων, κρίνωμεν περὶ τινος καλοῦ ἢ ὑψηλοῦ, τοσοῦτον ἐπιμένομεν ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ ἡμῶν κρίσει, ὥστε καὶ ἐρίζομεν πρὸς τὸν ἀντιλέγοντα, καὶ μὴ ἀποδεχόμενον τὴν ἡμετέραν κρίσιν, μεμφόμενοι αὐτῷ ἔλλειψιν καλαισθησίας.

Εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κέκτηται τὴν δύναμιν τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ διατιμᾶν τὸ καλὸν καὶ ὑψηλόν, καὶ ἀκολουθῶς τὴν δεξιότητα τῆς ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ εὐαρεστήσεως, ἅμοιροι δὲ καὶ ἐστερημένοι ὅλως τῆς ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ εὐαρεστήσεως ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ, διότι ἔχνη καλαισθησίας εὐρίσκονται καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀγρίοις, καθ' ὅσον καὶ οὗτοι σπουδάζουσι νὰ καλλύνωσι τὸ σῶμα αὐτῶν διὰ γελοίων πρὸς τοὺς πεπολιτισμένους ἀνθρώπους τρόπων, καὶ τὰς μικρὰς αὐτῶν καλύβας διατάττουσιν ἐπὶ τὸ εὐπρεπέστερον· ἀλλ' ἡ καλλιλογικὴ τῶν ἀνθρώπων κρίσις ἐμφανίζεται ἐν τῇ πείρᾳ ἀλλοία καὶ διάφορος κατὰ τὸ διάφορον ὑποκείμενον ἐν τῇ διατιμῆσει τῶν διαφόρων καλῶν καὶ ὑψηλῶν. Ἐὰν ἀντικείμενόν τι κρίνη τις καλὸν ἢ ὑψηλόν, οἱ ἄλλοι δὲν κρίνουσι τοιοῦτον, ἢ πολλοὶ μὲν κρίνουσι καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν τὸ κάλλος ἢ τὸ ὕψος τοῦ κρινομένου ἀντικειμένου, ἀλλ' οἱ μὲν μᾶλλον καλὸν ἢ ὑψηλὸν εὐρίσκουσιν αὐτό, οἱ δὲ ἥττον τοιοῦτον, ἀδύνατον δ' ἀποβαίνει νὰ συμφωνήσωσι πάντες ἐν τῇ διατιμῆσει καλοῦ τινος ἢ ὑψηλοῦ· προσέτι δὲ ἡ καλλιλογικὴ κρίσις παραλλάσσει καὶ κατὰ χρόνους· ὅτι πρῶην ἐνομίζετο καλόν, τοῦτο σήμερον ἐκλαμβάνεται αἰσχροῦν (ἄσχημον) καὶ τούναντίον.

Ἐκεῖνο δὲ ὅπερ σκοτίζει καὶ θολώνει τὴν καλλιλογικὴν κρίσιν εἶνε, ἡ προκατάληψις, ἡ προσδοκία συμφέροντος, καὶ ἡ ἀνάμιξις ἐπιθυμιῶν. Ὁ κρίνων περὶ καλοῦ ὀφείλει νὰ προσέρχεται εἰς αὐτὸ μετὰ καθαρᾶς καὶ εὐλαβοῦς ψυχῆς ὥσπερ εἰς τὸ θεῖον, μηδαμῶς ταραττόμενος ὑπὸ παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, ἵνα ἐκτυπωθῇ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὸ καλὸν ἀγνὸν καὶ ἄμικτον

παντός άλλοτρίου στοιχείου. Όταν ἡ καλλιλογικὴ εὐαρέστησις ἀναμιγνύηται μετὰ προσωπικῶν προσδοκιῶν καὶ τῶν ἐντυπώσεων τῆς ἡμέρας, ἡ καλαισθησία μεταπίπτει εἰς συρμόν. ὅστις διακρίνεται διὰ τῆς ἄκρας αὐτοῦ ἀστασίας· οὐδὲν δὲ ὑπάρχει, ὅπερ ὁ συρμὸς δὲν ἤθελεν εὖρη καλόν· ἡ αἰσχροτής (ἀσχημία) τοῦ κατὰ συρμόν καλοῦ ἀναφαίνεται, ἐὰν καθυποβάλωμεν εἰς κρίσιν τοὺς τελευταῖον καταργηθέντας συρμούς.

Ἐκ τῆς τοσαύτης διαφωνίας καὶ ἀστασίας τῆς καλαισθητικῆς κρίσεως, πλὴν τῶν ἐπισκοτιζόντων αὐτὴν παθημάτων καὶ ἐπιθυμιῶν, δέδοται καὶ νὰ εἰκάζωμεν, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι ἐν ἴσῳ μέτρῳ τὴν δύναμιν τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ διατιμᾶν τὸ καλὸν καὶ ὑψηλόν, καὶ ἀκολούθως τὴν δεξιότητα τῆς ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ εὐαρεσθήσεως· πλὴν ἀλλ' ὅμως ὅ τι συμβαίνει ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι καὶ ἐνεργείαις τῆς ψυχῆς, οἷον τῇ ἀντιληπτικῇ καὶ τῇ νοητικῇ, τοῦτ' αὐτὸ δεῖ νὰ παραδεχθῶμεν καὶ περὶ τῆς καλλιλογικῆς δυνάμεως καὶ κρίσεως· ὥσπερ δὲν ἔχουσι πάντες τὸ ἀντιληπτικὸν καὶ νοητικὸν κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἰσχύος καὶ ὀξύτητος, ἀλλ' ὁ μὲν εἶνε ἐφυῆς, ὁ δὲ ἀμβλύς, καὶ ὁ μὲν μᾶλλον εὐφυῆς, ὁ δὲ ἥττον ἐτέρου, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ καλλιλογικὴ κρίσις ποικίλλεται κατὰ δεδομένον ἐν τῇ ψυχῇ βαθμόν· προσέτι δὲ γινώσκομεν, ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἀσκήσεως περὶ τὰ μαθήματα καὶ ἐπιτηδεύματα θαυμασίως ἀναπτύσσονται, καὶ ἡ καλλιλογικὴ κρίσις ὀξύνεται καὶ τελειοποιεῖται.

Ἐν γένει δὲ πᾶν ὅ τι ἀναπτύσσει τὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, ἀναπτύσσει καὶ τὴν καλλιλογικὴν κρίσιν· ὁ πολιτισμὸς ἐξευγενίζων τὸν ἄνθρωπον, ἐξευγενίζει καὶ τὴν καλαισθησίαν αὐτοῦ· πολιτισμὸν δὲ λέγοντες πρέπει νὰ νοῶμεν τὴν ἁρμονικὴν καὶ τελείαν ἀνάπτυξιν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς, αἵτινες συνερχόμεναι συνιστῶσιν ἐν ἀλληλουχοῦν ὅλον. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἀνάπτυξις τῆς καλλιλογικῆς κρίσεως εἶνε μέρος τῆς γενικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ ὡς τοιαύτη ὀρίζεται ἀναγκαιῶς ὑπ' ἐκείνης.

Αἱ βαθμίδες τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφ' ὧν ἴστανται καὶ ἄτομα καὶ ὀλόκληρα ἔθνη, ποικίλλονται ἐπ' ἄπειρον, καὶ ἀποτελοῦσι τοσοῦτους βαθμοὺς τοσαῦτα εἶδη καλλιλογικῆς κρίσεως κατὰ τὴν διάφορον τῶν ἀνθρώπων ἀνάπτυξιν. Ἐν δὲ τῷ ὑψίστῳ καὶ τελείῳ πολιτισμῷ τυγχάνει καὶ ἡ καλλιλογικὴ κρίσις τῆς ὑψίστης αὐτῆς ἀναπτύξεως, καὶ ἡ διατίμησις τοῦ κα-

λοῦ καὶ ὑψηλοῦ εὐρίσκει τότε πληρεστάτην συμφωνίαν ἐν τῇ καλλιλογικῇ τῶν ἀνθρώπων κρίσει, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἰδανικόν.

Ἐν τῇ καλλιλογικῇ ἐπιστήμῃ ζητεῖται νὰ εὐρεθῇ γενικὸς κανὼν εἰς προσδιορισμὸν τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ. Ἐκ πάσης δὲ περὶ τούτου ἐρεύνης συνάγεται, ὅτι ἡ καλλιλογικὴ κρίσις ἀπλῶς μὲν ὡς δυνάμις, τοῦ διατιμᾶν τὸ καλὸν καὶ ὑψηλὸν εἶνε ἐκ τῶν προτέρων τῆς ψυχῆς στοιχείον, καὶ ἀκολουθῶς χαρακτηρ παντὸς ἀνθρώπου, ὡς δὲ ἐμπειρικὴ ἐνέργεια, καθ' ὅσον ἀναφαίνεται ἐν τῇ πείρᾳ ἀλλοία καὶ διάφορος κατὰ τὸ διάφορον ὑποκείμενον ἐν τῇ διατιμῆσει τῶν διαφόρων καλῶν καὶ ὑψηλῶν, εἶνε ἐκ τῶν ὑστέρων, καὶ ὀδυνατεῖ νὰ προσδιορίσῃ τὸ καλὸν καὶ ὑψηλὸν ἐξ ἀντικειμένου κανῶν, δι' οὗ ὡς καθολικοῦ κριτηρίου νὰ προσδιορίζηται ἐκ τῶν προτέρων τὸ καλὸν καὶ ὑψηλὸν δὲν ὑπάρχει, κανόνες δὲ συνηγμένοι ἐκ τῆς πείρας προσδιορίζοντες τὸ καλὸν καὶ ὑψηλὸν ἀναμφισβητήτως ὑπάρχουσιν· διότι ἡ τέχνη ἔδειξεν ἡμῖν διὰ τῶν ἱεροφαντῶν αὐτῆς, εἰς οὓς παρέδωκε τὰ ἑαυτῆς μυστήρια, πλῆθος ἀντικειμένων, ὧν ἡ καλλιλογικὴ ἀξία ἀνωμολογήθη, καὶ ἡ κρίσις τῶν πλείστων καὶ πεπολιτισμένων ἀπένειμεν αὐτοῖς τὸ ἀριστεῖον. Ἐκ τούτων δὲ ὡς ἀρχετύπων δύνανται νὰ πορισθῶσιν ἐμπειρικὰ κριτήρια καὶ κανόνες τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ· τοιαῦτα δὲ ἀρχέτυπα εἶνε τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ποιήσεως· οἷον τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος, τοῦ Πολυκλείτου, τοῦ Φειδίου, τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου κτέ.

Ἐκ τούτων δὲ πᾶς τις κατανοεῖ, ὅτι γνώμων τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ ἐξ ὑποκειμένου σχετικὸς εἶνε ἡ συμφωνία τῶν πολλῶν καὶ πεπολιτισμένων ἀνθρώπων, ὅπερ ὑποτίθησιν, ὅτι ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ καταστάσει τῶν ἀνθρώπων ἡ καλλιλογικὴ κρίσις εἶνε ὀρθὴ καὶ σύμφωνος πρὸς ἑαυτήν, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶνε μία, καὶ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀρμονικῶς καὶ ὁμοιομόρφως ἀναπτύσσονται· πρὸς τοὺς εὐπαιδέτους δὲ καὶ ἀπολιτίστους ἀνθρώπους, ἐν ἧ καταστάσει εὐρίσκονται, δὲν δύναται νὰ ἰσχύῃ ἡ συνθήκη αὕτη· ἀλλ' ὁμως ἐπειδὴ οἱ ἀπαιδευτοὶ καὶ ἀπολίτιστοι ἔχουσι τὴν συνείδησιν τῆς ἑαυτῶν καταστάσεως καὶ κατανοοῦσι τὴν ἑαυτῶν ἀτέλειαν, ἀνομολογοῦντες πνευματικὴν ὑπεροχὴν παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις καὶ πεπολιτισμένοις, καὶ ὅτι θὰ ἦσαν εὐτυχεῖς καὶ μακάριοι, ἐὰν ἐτύγχανον τῆς ἐκείνων παιδείας καὶ πνευματικῆς ἀνατιτύξεως, ἵνα καὶ αὐτοὶ αἰσθάνωνται καὶ πράττωσιν, ἅπερ ἐκεῖνοι, ἔπεται

ὅτι ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἀναιρεῖται οὐδ' ὡς πρὸς τοὺς ἀπαιδευτοὺς καὶ ἀπολιτίστους ἀνθρώπους.

Ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου 1887.

Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

πρώην γυμνασιάρχης

**ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΕΝ Τῇ ΕΞΩΤΕΡΙΚῃ, ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ, ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ**

ΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΡΝΟΝ ΧΩΡΑΙ

ΥΠΟ

ΔΡ. ΡΟΥΝΟΛΦ. ΜΑΙΝΝΕΛ

Ὁ ἐν Ἑλλάδι καθηγητῆς κ. Μαϊννελ ἐν τῷ γυμνασιακῷ προγράμματι τοῦ 1887 προέταξε μακρὰν καὶ σοβαρὰν πραγματείαν περὶ τῶν μεταβολῶν, ἃς ὑπέστη τὸ τῆς Ἰταλίας ἔδαφος κατὰ τὰς διαφόρους τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως περιόδους.

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ Ι΄ μέρος τῆς πραγματείας του ποιεῖται τὸν λόγον ὁ συγγραφεὺς μόνον περὶ τῶν μεταβολῶν τῶν περὶ τὸν Ἄρνον ποταμὸν χωρῶν· διότι ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐνεργουσῶν δυνάμεων σπουδαιότατον μέρος πρὸς τὰς φυσικὰς μεταβολὰς τῆς ἐπιφανείας ἔχουσιν οἱ ποταμοί, οἵτινες ἔνεκα τούτου καλοῦνται καὶ οἱ μορφωταὶ τοῦ γήινου φλοιοῦ.

Ὁ Τονιζέττης, ὅστις κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διηρεύνησε τὴν Ἰοσκάνην ἀπηφῆνατο ὅτι ὁ ποταμὸς Ἄρνος κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους δὲν ἔρρεε πρὸς δυσμὰς, ἀλλὰ πρὸς μεσημβρίαν, δῆλον ὅτι διὰ τῆς κοιλάδος τῆς Κιάννης παρά τὸν Τίβεριν. Τοιαύτας εἰκασίας καὶ ἄλλοι ἐξήνεγκον, ἀλλ' ὁ κ. Μαϊννελ πειρᾶται ἐν τῷ πραγματεία του ταύτῃ νὰ ἀποδείξῃ, οἷαν